

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавр

зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
освітньо-професійної програми Державні та місцеві фінанси
(назва програми)

на тему: Розвиток місцевих бюджетів у сучасних умовах

Здобувач групи Ф-01а Салов Данило Олегович
(шифр групи) (прізвище, ім'я, по батькові)

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Данило САЛОВ
(підпис) (Ім'я та ПРІЗВИЩЕ здобувача)

Керівник доцент, к.е.н., доцент Людмила РЯБУШКА
(посада, науковий ступінь, вчене звання, Ім'я та ПРІЗВИЩЕ)

□

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Кафедра фінансових технологій і підприємництва

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри, д.е.н., проф.
_____ Лариса ГРИЦЕНКО

«__» _____ 202__ р.

ЗАВДАННЯ

до кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Здобувача групи Ф -01а інституту (центру) БІЕМ
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок

Данило Олегович Салов

тема роботи: Розвиток місцевих бюджетів у сучасних умовах

Затверджено наказом по СумДУ № 0580-VI від « 24 » травня 2024 р.
Термін здачі здобувачем завершеної роботи « 27 » травня 2024 р.

Вихідні дані до роботи: нормативні й законодавчі акти, матеріали статистичної звітності, періодичні видання, підручники і навчальні посібники, державний веб-портал для громадян «Прозорий бюджет», офіційний сайт Міністерства фінансів України, офіційний сайт Децентралізація, офіційний сайт «Сумська обласна рада».

Зміст основної частини роботи (перелік питань для розроблення):

- Розкрити економічну сутність місцевих бюджетів, як фінансової основи регіонального розвитку; здійснити оцінку обласного бюджету Сумської області за період 2019-2023 рр; визначити подальші напрямки використання інструментів бюджетного регулювання регіонального розвитку в умовах воєнного стану.

Дата видачі завдання: «8 » квітня 2024 р.

Керівник: доцент, к.е.н., доцент
Завдання прийнято до виконання
«8 » квітня 2024 р..

Людмила РЯБУШКА

Данило САЛОВ

ANNOTATION
qualifying work for the bachelor's degree
on the topic:
Local Budgets Development in the Modern Conditions
Danylo Olegovuch Salov

The main content of the qualification work is set out on 45 pages, including a list of 38 references. The work contains 13 tables, 15 figures and 2 appendices.

The research was conducted by two applicants and constitutes a comprehensive qualification work with V. O. Fedchenko.

The relevance of the work is due to the fact that under martial law, local budgets (LB) are a centralised fund of financial resources, the financial basis of local self-government bodies (LSG), which is able to finance social and economic programmes of communities and the region, using budgetary and financial instruments of state and local development.

The purpose of the qualification work is to systematise the theoretical and practical principles of planning and execution of local budgets in the restoration of regional development under martial law.

Research methods: abstract-logical and system-structural analysis (at the stage of systematisation of scientific approaches to the economic essence of local self-government as the financial basis of regional development), calculation-analytical method (at the stage of analysis, assessment of revenues, expenditures, transfers of local self-government), visualisation of research results: tabular and graphical, regression-correlation method (at the stage of building a forecast of budget indicators of the regional budget of Sumy region).

The main result of the work is an assessment of the regional budget indicators of Sumy region in terms of the ability to restore regional development, and a forecast of budget indicators for the medium term. The role of MB as a tool for socio-economic development of communities and regions has significantly increased under martial law, when communities and regions have faced special needs and

threats to their existence. The paper systematizes the theoretical foundations of planning and implementation of MB as the financial basis of the region, namely: legislative acts regulating the activities of local governments in Ukraine, functions of MB as the financial basis of regional development (redistribution of GDP: meeting public needs (public administration, national defence, judiciary and law and order, international relations, economic redistribution between individual sectors and regions through the following instruments: fiscal, monetary, depreciation, investment, foreign economic policy, social and economic development, social protection, etc.

As the financial basis for regional development, in particular, of communities, IBs reflect the priorities of the state regional strategy: - restoration of economic growth in the regions; - support for entrepreneurship and business in the regions; - increasing competitiveness through the effective use of the internal potential of communities; - creation of new jobs, improvement of employment; - creating conditions for the return of internally displaced persons to their homeland.

The paper classifies the principles of planning of MB as a financial basis for regional development; defines the economic content of MB as an instrument of socio-economic development of the region; determines the economic essence of fiscal policy in achieving the goals of regional development and classified fiscal policy instruments; demonstrated the amount of budget support for regional development for 2024.

The author analyses the key budget indicators in the redistribution of GDP, in the Consolidated Budget of Ukraine and focuses on the role of local self-government in the structure of the Consolidated Budget. It is noted that the revenues of the local government had an increase of UAH 71,003.9 million over the analyzed period, expenditures increased by UAH 33,709.1 over the past 5 years, lending decreased by UAH 92.6 million, and the surplus increased by UAH 37,387.4 million. The special fund of the IB of Ukraine showed similar changes in the analysed period of 2019-2023. The dynamics of taxes that contribute to the budget of the Ministry of Finance of Ukraine was analysed. The highest growth rate is the personal income

tax - 74.85% over the past 5 years, the lowest growth rate is the property tax - 15.35%, the income tax increased by 51.05% over the analysed period, and the single tax by 58.22%. It should be noted that over the past 5 years, only expenditures on social protection of pensioners have shown a positive trend (+19%), while the maximum sequestration of expenditures occurred in the financing of families, children and youth (-36.01%). In 2023, assistance in resolving housing issues increased (13.46). The objectivity of the decrease in funding during martial law is due to the fact that communities and regions, local authorities, have taken on additional functions: to independently determine the organisation of social services under martial law, social services are provided on an emergency basis if damage is caused by a natural disaster, fire, or armed conflict. According to all the indicators of the MB, it can be noted that there was a negative trend in the execution of the regional budget. Revenues decreased significantly and amounted to 58.96%, expenditures also showed a negative trend of 56.48%, lending - 51.5%, and the surplus decreased to the maximum extent - 0.057%. The trend is similar in terms of both general and special funds. According to statistical data, the performance of the regional budget revenues tends to increase in the use of fiscal policy instruments, which has led to an increase in tax revenues of 159.1% and non-tax revenues of 132.9%, revenues from capital transactions increased significantly in 2023, with a growth rate of 5050%, official transfers from the State Budget decreased, with a growth rate estimated at -34.32%. Based on the analysis of both the budget of the Ministry of Finance of Ukraine and the analysis of the regional budget of Sumy region and communities, the author identified priority areas for strengthening the financial base of the region: intensification of entrepreneurial activity in communities and the region; application of modern instruments for financing local development; increase in tax revenues; expansion of the tax base of non-tax revenues; expansion of the tax base of local taxes and fees.

Keywords: local budgets, local governments, revenues, expenditures, regional development, recovery

ЗМІСТ

	Стор.
Перелік скорочень, умовних позначень, одиниць і термінів	7
Вступ.....	8
1. Місцеві бюджети як фінансова основа регіонального розвитку....	10
2. Аналіз виконання бюджету Сумської області за період 2019-2023 років	20
3. Подальші напрямки використання інструментів бюджетного регулювання у відновленні регіонального розвитку в умовах воєнного стану.....	29
Висновки.....	39
Список використаних джерел.....	41
Додаток А. Планування та виконання місцевих бюджетів.....	46
Додаток Б. Інструменти відновлення регіонального розвитку.....	47

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ, УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, ОДИНИЦЬ І ТЕРМІНІВ

БКУ.....	Бюджетний Кодекс України
ВВП	Внутрішній валовий продукт
ДБУ.....	Державний бюджет України
ЄХМС.....	Європейська хартія місцевого самоврядування
МБ	Місцеві(ий) бюджет(и)
МФУ.....	Міністерство фінансів України
НСД.....	Національна стратегія доходів
ОМС.....	Органи місцевого самоврядування
ПДФО.....	Податок на доходи фізичних осіб
ППП.....	Податок на прибуток
ПНМ.....	Податок на майно
ЄП.....	Єдиний податок
ПКУ.....	Податковий кодекс України

ВСТУП

Актуальність роботи обумовлена тим, що в умовах воєнного стану МБ являють собою централізований фонд фінансових ресурсів, фінансову основу ОМС, який здатний фінансувати соціальні та економічні програми громад і регіону, використовуючи бюджетні та фінансові інструменти державного та місцевого розвитку.

Об'єктом кваліфікаційної роботи є економічні відносини, які виникають в процесі планування та виконання місцевих бюджетів.

Предметом кваліфікаційної роботи є наукові підходи, методи, інструменти, що розкривають роль місцевих бюджетів у регіональному розвитку.

Метою кваліфікаційної роботи є систематизація теоретичних та практичних засад планування та виконання місцевих бюджетів у відновленні регіонального розвитку в умовах воєнного стану.

Відповідно до поставленої мети були визначені завдання:

- систематизувати теоретичні засади планування та виконання МБ, як фінансової основи регіону;
- дослідити економічну сутність МБ, як інструменту регіонального розвитку;
- здійснити оцінку виконання обласного бюджету Сумської області за період 2019-2023 рр;
- визначити роль бюджетних інструментів у відновленні регіонального розвитку;
- здійснити прогноз показників обласного бюджету Сумської області на період до 2026 року.

Для досягнення поставленої мети та поставлених завдань в кваліфікаційній роботі застосовувалися наступні методи дослідження: абстрактно-логічний та системно-структурний аналіз (на етапі систематизації

наукових підходів до економічної сутності МБ, як фінансової основи регіонального розвитку, розрахунково-аналітичний метод (на етапі аналізу, оцінки доходів, видатків, трансфертів МБ), візуалізації результатів дослідження: табличний і графічний, регресійно-кореляційний метод (на етапі побудови прогнозу бюджетних показників обласного бюджету Сумської області).

Інформаційна база дослідження: законодавчі та нормативні акти, підручники, навчально-методичні посібники, періодичні видання, інтернет-ресурси, статистична інформація, офіційний сайт Міністерства фінансів України, офіційний сайт державного веб-порталу для громадян «Прозорий бюджет», офіційний сайт «Децентралізація», офіційний сайт «Сумська обласна рада».

Практичне значення отриманих результатів полягає в оцінюванні показників обласного бюджету Сумської області у спроможності відновлення регіонального розвитку, прогнозу бюджетних показників на середньострокову перспективу.

За результатами дослідження опубліковано тези доповідей та наукова стаття Рябушка Л.Б., Салов Д.О., Журавка О.С. Роль місцевих бюджетів у відновленні регіонального розвитку. *Бізнес Інформ*. 2024. №4.

Дослідження проведене двома здобувачами та складає комплексну кваліфікаційну роботу з Федченко В.О.

1. МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ ЯК ФІНАНСОВА ОСНОВА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Роль МБ в розвитку регіонів України набула особливого значення в умовах переходу до децентралізованої системи управління влади, починаючи з 2014 р. За цей період змінилися як механізми регулювання економічного розвитку регіонів, так і повноваження ОМС. Законодавчі акти, що регулюють діяльність ОМС в Україні подані у вигляді переліку, що представлено на рис.1.1.

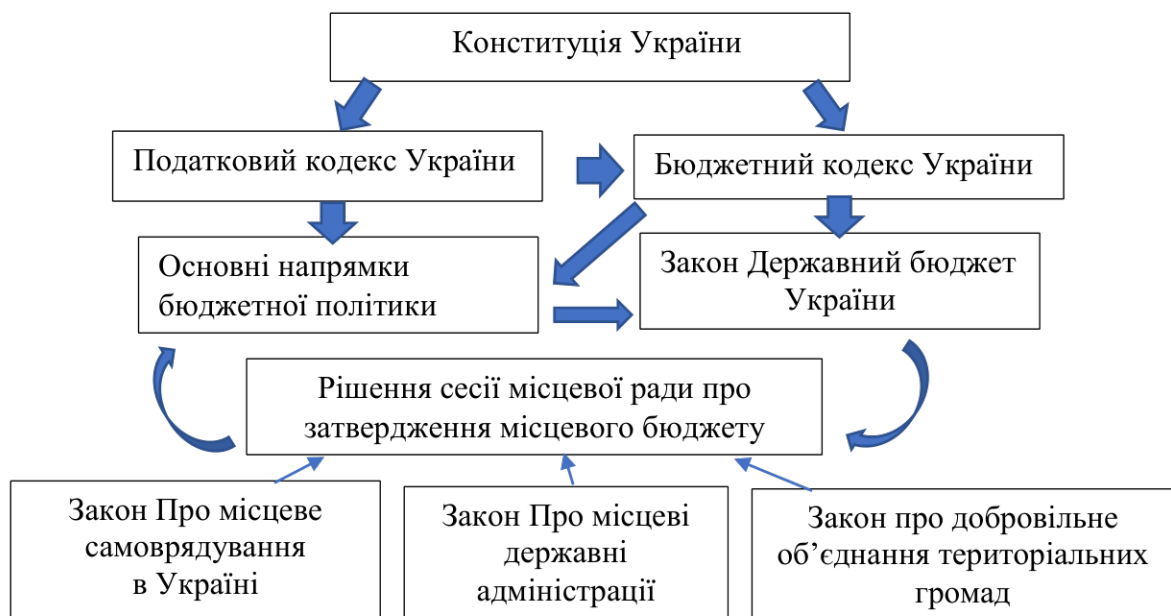

Рисунок 1.1 – Законодавчі акти, що регулюють діяльність ОМС [21]

Фінансовою основою ОМС є бюджет – «..план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади АРК та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду (ст. 2 БКУ)...»[3]. Законодавчі норми при ідентифікації терміну «бюджет» акцентують вагу , по-перше, на: - періоді планування та виконання централізованого фонду грошових коштів; по -друге, на завданнях і функціях бюджету відповідно до рівня бюджетної системи та повноважень

законодавчої, виконавчої влади, ОМС. Слід зазначити, в структурі бюджетної системи України на початок повномасштабного вторгнення росії в Україну нараховувалося 24 обласних бюджетів, 151 бюджетів міст обласного значення, 450 районних бюджетів, 1438 бюджетів ОТГ. До МБ належать бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування [3, 21]. При цьому, ГРБК – 7 279 (22%), з них на рівні ДБУ – 79 (1,69%), на рівні МБ – 7200 (25,34%), розпорядників нижчого рівня – 15 747 (47,59%), на рівні ДБУ – 4279 (91,64%), на рівні МБ – 11 468 (40,36%); одержувачів бюджетних коштів – 10 056 (30,39%), на рівні ДБУ – 311 (6,66%), МБ – 9 745 (34,29%) [8, 17]. Всі бюджети плануються і виконуються відповідно до стадій бюджетного процесу на середньостроковий період (рис.А.1 Додаток А). Для МБ запроваджено також бюджетний календар за ключовими термінами, заходами, законодавчих норм та виконавцями бюджетного процесу: Орган Казначейства, ГРБК, МФО, розпорядники та одержувачі бюджетних коштів. Наявність власного бюджету закріплює фінансову самостійність в ОМС, яка передбачена законодавчими нормами, що представлені на рис.1.1. З однієї сторони, МБ є складовою частиною бюджетної системи, з іншої сторони – віддзеркалюють соціально-економічний стан громад і регіонів. Економічна сутність МБ проявляється в його суспільному призначенні, а зміст МБ реалізується в його функціях (рис.1.2).

Слід відзначити, терміни «бюджет», «місцевий бюджет», «соціально-економічний розвиток», «регіональний розвиток» в науковому середовищі завжди мали актуальне значення на різних етапах розвитку як держави, так і регіонів, громад. І на сьогоднішній день, ці терміни зберігають свою популярність в інтернет середовищі, що підтверджується ресурсом Google.trends (рис. А.2 Додаток А) [6].

Як фінансова основа регіонального розвитку, зокрема, громад, МБ віддзеркалюють пріоритети державної регіональної стратегії [25]:

- відновлення економічного зростання регіонів;
- підтримка підприємництва і бізнесу в регіонах;

- підвищення конкурентоспроможності на основі ефективного використання внутрішнього потенціалу громад;
- створення нових робочих місць, покращення зайнятості населення;
- формування умов для повернення на батьківщину ВПО.

Перерозподіл ВВП: забезпечення загальносупільних потреб (державне управління, національна оборона, судова влада та правопорядок, міжнародні відносини)

Економічний перерозподіл між окремими галузями і регіонами за допомогою інструментів: фінансової, монетарної, амортизаційної, інвестиційної, зовнішньоекономічної політик

Соціальний перерозподіл між окремими верствами населення за допомогою інструментів: соціальна допомога (субсидії, виплати пенсій, стипендій, заробітної плати, допомоги, тощо), соціальне страхування (виплати, внески, пільги)

Рисунок 1.2 – Функції МБ, як фінансової основи регіонального розвитку, систематизовано за [13, 14, 25, 33 ,35]

Отже, основним джерелом регіонального (місцевого розвитку) є МБ. Як фінансова основа регіонального розвитку МБ мають відповідати наступним принципам [1,3,7,11,13]:

- плановості (надходження і витрати відповідають прогнозу, проекту і рішенню про МБ);
- цільового характеру та безповоротності бюджетних асигнувань (бюджетні асигнування можна використовувати лише за призначенням);
- ефективності (економічне обґрунтування доцільності використання бюджетних ресурсів);
- транспарентності і цифровізації бюджетного процесу;
- соціальної, адміністративної відповідальності за порушення бюджетного законодавства.

З урахуванням зазначених функцій, принципів та законодавчих норм економічний зміст МБ, як інструменту соціально-економічного розвитку регіону запропонований на рис.1.3.

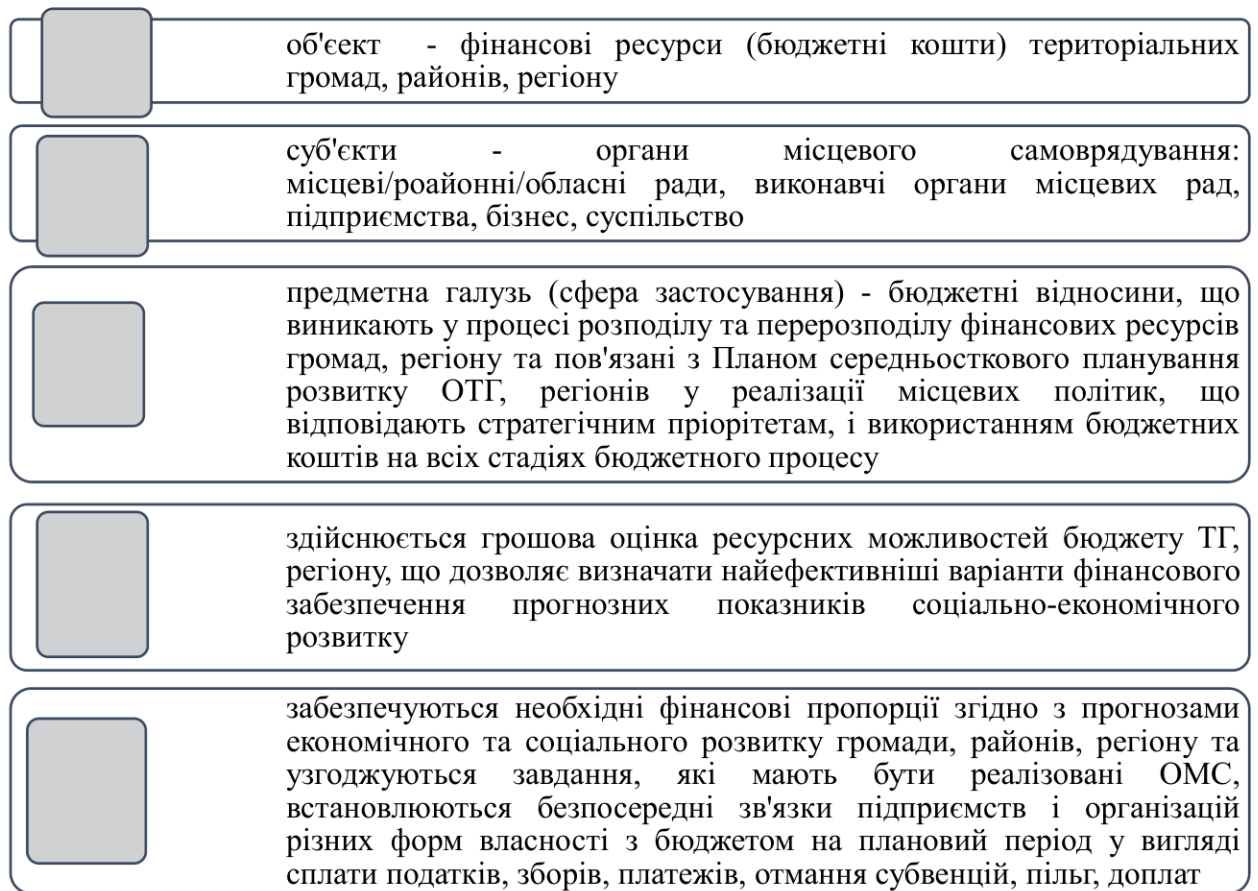

Рисунок 1.3 – Економічний зміст МБ, як інструменту соціально-економічного розвитку регіону (авторська розробка)

Як раніше зазначалося, дохідна частина МБ планується і регулюються за допомогою інструментів фіскальної політики у податковій та бюджетній сферах (рис.1.4). Взагалі, економічний зміст терміну «фіскальна політика» охоплює податкову і бюджетну сферу. Аналіз бібліографії терміну представлено на рис. Б.1 Додатку Б. Класифікацію доходів та їх зміст у структурі МБ регулює БКУ, класифікацію податків, зборів і платежів регулює ПКУ. Єдині нормативи відрахувань загальнодержавних податків (ПДФО та ПНП) відповідно до бюджету міст обласного значення, ОТГ – зараховується на рівні 60% (в умовах війни 64%), бюджет м. Києва – 40%. На рівні обласних бюджетів зараховується 15% ПДФО та 10 ПНП (ст. 64,66,69,69-1 БКУ).

Рисунок 1.4 – Інструменти фіскального регулювання регіонального розвитку (систематизовано за даними [1,7,11 - 14, 22, 34, 35, 37, 38])

Система вирівнювання податкоспроможності обласних бюджетів бюджету ОМС регулюється ст.98 - 99 БКУ в межах індексу базової дотації: 0,9-1,1 – вирівнювання не здійснюється, менше - 0,9 - перераховується базова дотація в обсязі 80%. Реверсна дотація є одним із джерел базової дотації. Освітня та медична дотація розраховується на формульній основі. Розрахунок індексу податкоспроможності враховує ПДФО на 1 жителя громади.

З бюджетів сіл, селищ, міських громад регламентуються видатки с. 89. Видатки МБ обласного рівня регулюються ст.90 БКУ. З усіх рівнів МБ регулюються ст. 91 БКУ.

Враховуючи особливу роль МБ та громад в економічному відновленню регіонів на поточний 2024 р з ДБУ громадам та регіонам заплановані бюджетні програми підтримки економічного розвитку: кредитна підтримка з Фонду

розвитку підприємництва, гранти на створення або розвиток бізнесу, підтримка сільгоспвиробників, підтримка інвесторів, підтримка будівництва та придбання житла [2, 26, 28]. Обсяги бюджетного фінансування продемонстровані на рис. 1.5.

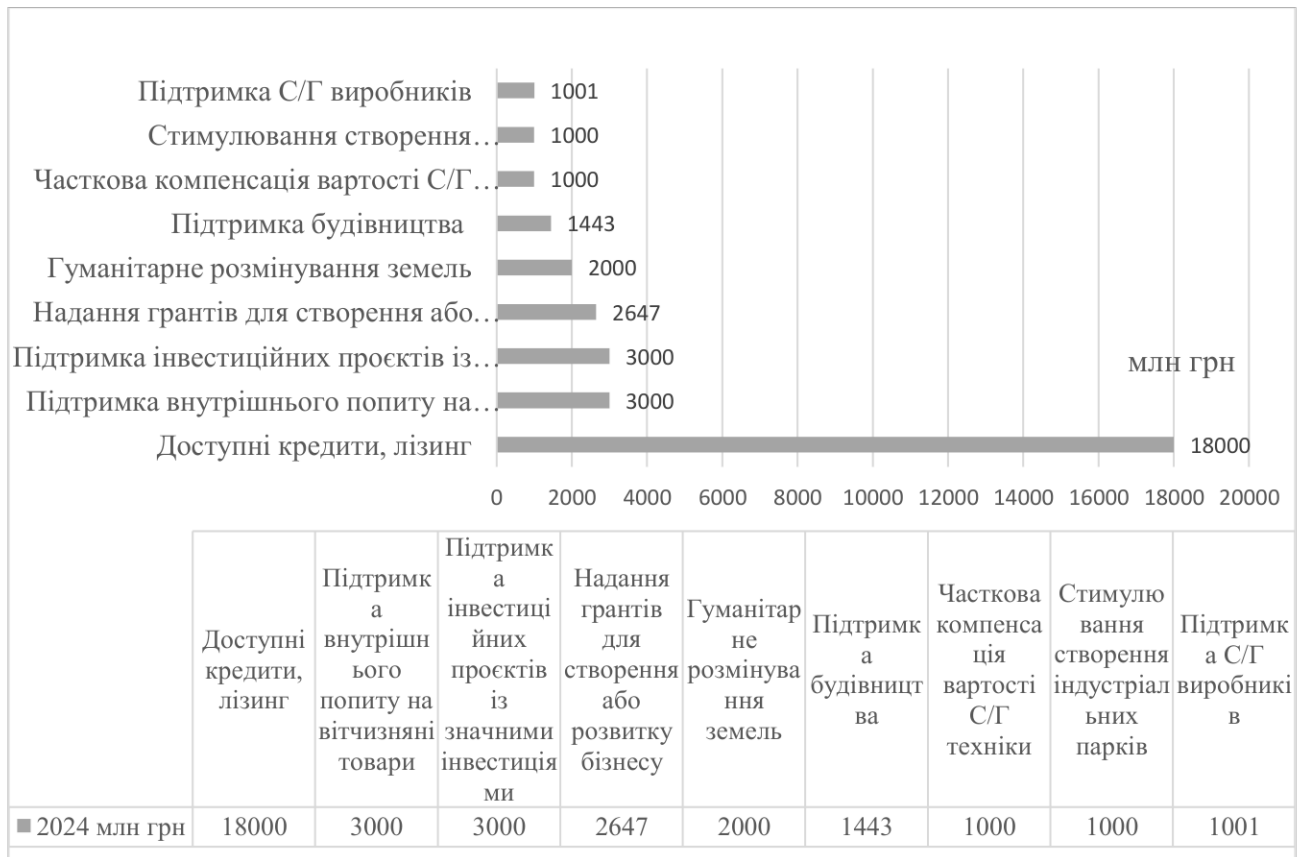

Рисунок 1.5 – Бюджетні програми підтримки економічного відновлення регіонів на 2024 рік [2]

Максимальна сума бюджетних коштів запропонована на програми доступних кредитів під 7-9% (18000 млн грн), на підтримку внутрішнього попиту на вітчизняні товари надають до 3000 млн грн, підтримку інвестиційних проєктів також до 3000 млн грн, гранти на новий бізнес або оновлення – 2647 млн грн, розмінування земель – 2000 млн грн, підтримка будівництва житла – 1443 млн грн, компенсація техніки С/В – 1000 млн грн, стимулювання створення індустріальних парків також до 1000 млн грн. Взагалі, статистичні дані за попередні роки свідчать про зменшення частки МБ у ЗБУ, як за доходами так і за видатками (табл.1.1).

Таблиця 1.1 – Динаміка ключових бюджетних показників за період 2019-2023 років [8]

Показники	2019	2020	2021	2022	2023	Відхилення
Частка Доходів МБ у ВВП	6,8	6,9	6,4	7,7	8,4	1,6
Частка Видатків МБ у ВВП	14,2	11,4	12,1	9,3	8,5	-5,7
Доходи ЗБУ, млн грн	1289779,8	1376661,6	1662242,6	2196273,3	3104306,5	1841526,7
Частка доходів ДБУ у ЗБУ,%	76,7	77,4	77,2	75,6	82,2	5,5
Частка доходів МБ у ЗБУ,%	23,3	22,6	22,8	24,4	17,8	-5,5
Видатки ЗБУ, млн грн	1370113,0	1595289,7	1844377,7	3043499,1	4440940,2	3070827,2
Частка видатків ДБУ у ЗБУ,%	78,3	70,04	69,13	84,09	85,44	7,14
Частка видатків МБ у ЗБУ,%	21,7	29,96	30,87	15,91	14,56	-7,14

Абсолютно погоджуємося з необхідністю стимулювання економічного відновлення громад і регіонів, що дозволить збільшити надходження як до МБ так і до ДБУ. Які зміни відбувалися в показниках загального фонду МБ подано на рис.1.6.

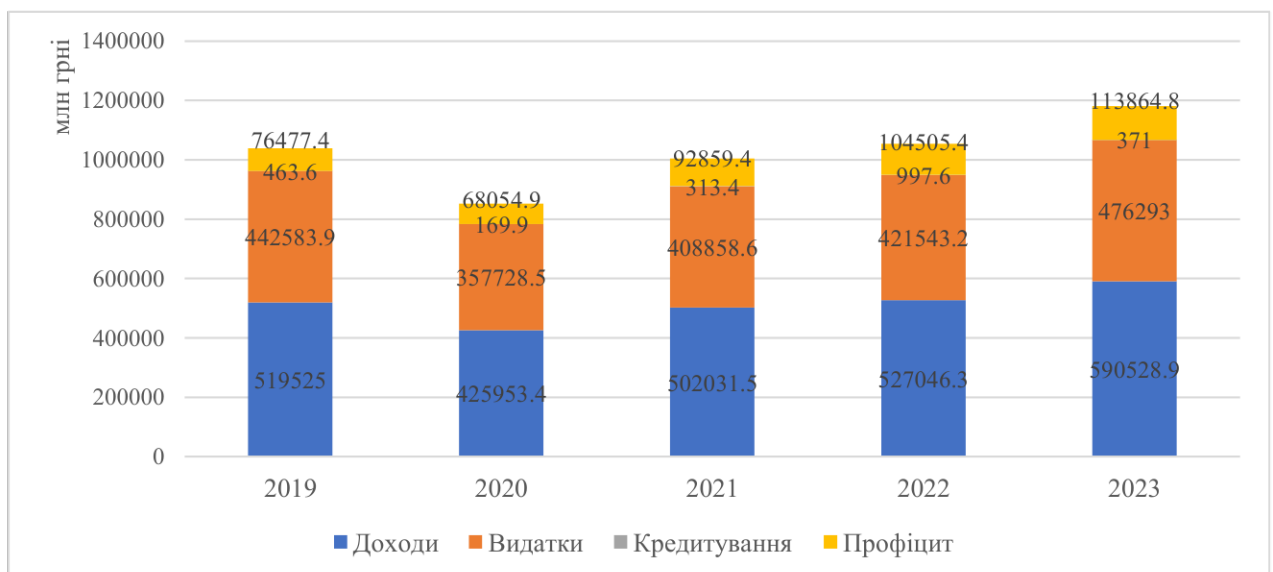

Рисунок 1.6 – Динаміка показників загального фонду МБ України [8]

Доходи мали приріст у розмірі 71 003,9 млн грн за аналізований період, видатки на 33 709,1 збільшилися за останні 5 років, кредитування зменшилося на 92,6 млн грн, профіцит збільшився на 37 387,4 млн грн. У спеціальному фонді МБ України за аналізований період аналогічні зміни, що податні на рис.1.7.

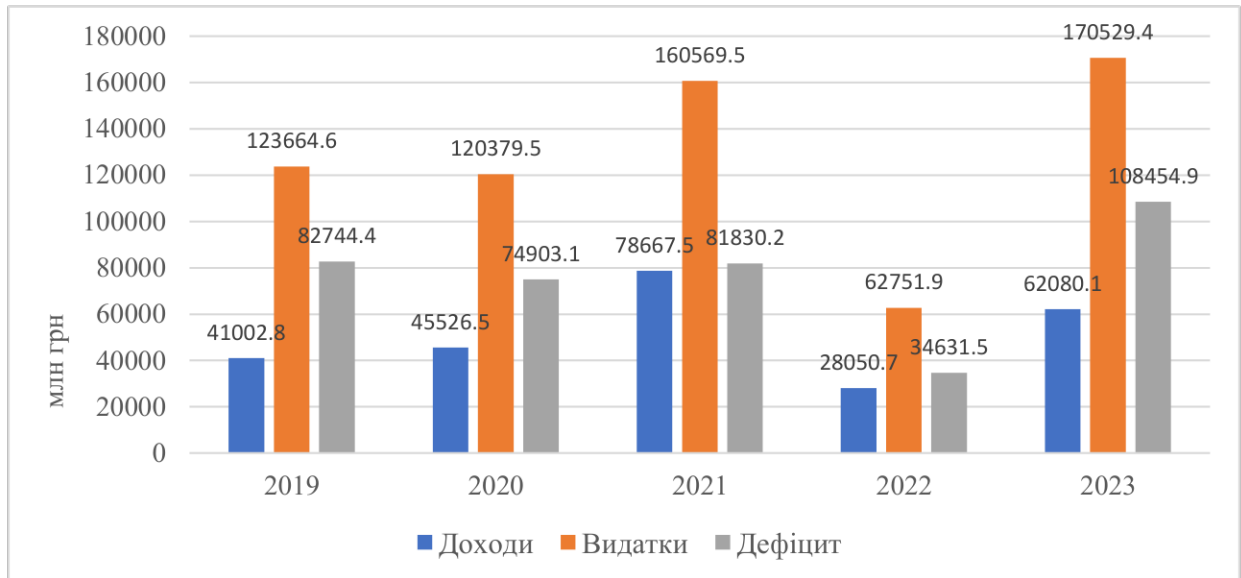

Рисунок 1.7 – Динаміка показників спеціального фонду МБ України, побудовано за даними [8]

Необхідно зазначити, за аналізований період спеціальний фонд усіх МБ України мав дефіцит, максимальне значення якого було саме в 2023 році 108454,9 млн грн., мінімальне значення в 2022 р – 34631,5 млн грн. З урахуванням зазначеного проаналізуємо динаміку бюджетоутворюючих податків в структурі МБ (табл.1.2).

Таблиця 1.2 – Динаміка бюджетоутворюючих податків до МБ, млн грн [8]

Показники	2019	2020	2021	2022	2023	Темп приросту %
Податок на доходи фізичних осіб	165504,4	177826	212230,2	272245,3	289398,2	74,85
Податок на прибуто	10230,4	9776,7	16092,7	13511,9	15453,2	51,05
Податок на майно	37993,9	37433,3	43242,7	36790,7	43829,3	15,35
Єдиний податок	35270,2	38030,9	46282,3	47226	55805,3	58,22

Найбільший темп приросту має ПДФО – 74,85% за останні 5 років, найменший темп приросту – ПНМ 15,35%, ПНП зріс на 51,05% за

аналізований період, єдиний податок на 58,22%. Статистичні дані зміни видатків МБ впродовж останніх 5 років надано в табл.Б.1 Додатку Б. Найбільше зростання мали видатки на фінансування освіти (+61086,9 млн грн), міжбюджетні трансферти мали суттєве збільшення в минулому 2023 р внаслідок фінансування заробітної плати військових частин, фінансування економічної діяльності мало також позитивну динаміку (+31129,4 млн грн), загальноекономічні функції зросли на 18 088,8 млн грн, безпека, порядок і обороні тільки в 2023 р мали значне збільшення фінансування, що суттєво змінило зростання за останні 5 років на 15512,7 млн грн, житлово-комунальне господарство мало також позитивну тенденцію 27649,3 млн грн. Максимальне зменшення фінансування у напрямку соціального захисту населення в регіонах (-58 278,7 млн грн), охорони здоров'я (-51 655 млн грн), охорони навколишнього середовища (-2220,1 млн грн.). Саме соціальний захист і соціальне забезпечення має негативну тенденцію по всіх МБ України. Статистичні дані окремих категорій видатків на соціальний захист МБ подано в табл.1.3.

Таблиця 1.3 – Структура видатків на соціальний захист МБ,%[8]

Показники	2019	2020	2021	2022	2023	Зміна 2023/2019
Соціальний захист на випадок непрацевдатності	15,48	6,21	7,02	7,25	5,88	-9,6
Соціальний захист пенсіонерів	8,68	41,87	38,43	38,02	27,68	+19
Соціальний захист ветеранів війни та праці	8,17	2,65	2,33	1,89	2,04	-6,13
Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	42,61	8,74	9,86	7,06	6,60	-36,01
Допомога у вирішенні житлового питання	15,84	3,30	4,11	0,37	13,46	-2,38

За останні 5 років позитивну динаміку мали тільки видатки на соціальний захист пенсіонерів (+19%), максимальне секвестрування видатків

відбулося у фінансуванні сім'ї, дітей та молоді (-36,01%). За 2023 р збільшилася допомога у вирішенні житлового питання (13,46). Об'єктивність зменшення фінансування в період воєнного стану пов'язано з тим, що громади і регіони, ОМС, взяли на себе додаткові функції відповідно до ЗУ «Про соціальні послуги»: самостійно визначати організацію соціальних послуг в умовах воєнного стану, соціальні послуги надаються екстрено, якщо шкода отримана внаслідок стихійного лиха, пожежі, збройного конфлікту, окупацією послуги надаються безкоштовно, сукупний дохід громадян визначається з урахуванням кварталу [27]. Забезпечення безпеки, економічної і соціальної підтримки як населення так і підприємств, евакуація жителів, релокація бізнесу, забезпечення житлом, продуктами ВПО це одні з головних функцій, які додатково були реалізовані ОМС і профінансовані з МБ громад і регіонів [31]. Наслідки агресії оцінюються майже у 155 млрд доларів США, найбільше зазнав збитків житловий фонд [29]. При цьому, рівень бідності в Україні зріс - так цей показники в 2019 – 2020 рр. складав 7,10%, 2021 р – 5,50%, 2022 – 24,10%, і 2023 – 67% [30].

Тому і виникає об'єктивна необхідність у відновленні економічного стану регіонів та громад, збільшення зайнятості населення в громадах через створення нових робочих міст, відкриття нового або модернізація існуючого та релокованого бізнесу, підтримка програм підприємництва в громадах регіону. Таким чином, МБ як фінансова основа громад і регіонів мають визначну роль в регулюванні соціально-економічного стану і розвитку регіонів, особливо в умовах воєнних і повоєнних часів для України. Саме МБ мають функції розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів для виконання завдань і функцій ОМС в громадах і регіонах України. Незважаючи на складну безпекову, економічну та соціальну ситуацію МБ залишаються основним головним фондом розвитку громад і регіонів, що дозволяє фінансувати потреби громадян, бізнесу, здійснювати соціальні послуги в умовах війни.

2. АНАЛІЗ ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЗА ПЕРІОД 2019-2023 РОКІВ

Детально розкрити роль МБ в регіональному розвитку дозволить аналіз на прикладі бюджету Сумської області за період 2019-2023 років. Для аналізу виконання бюджету скористаємося офіційним веб-порталом для громадян «Прозорий бюджет» та офіційним сайтом «Децентралізація» [9].

Профіль обласного бюджету Сумської області представлено на рис.2.1 відповідно до даних веб-порталу «Прозорий бюджет» [8].

Обласний бюджет Сумської області ⊕

Профіль Показники Розпорядники

Код бюджету:	1810000000
Назва бюджету:	Обласний бюджет Сумської області
Ознака бюджету:	бюджет Автономної Республіки Крим, обласний бюджет
КАТОТТГ:	UA59000000000057109 (Сумська область)
Адміністративно-територіальна одиниця:	Сумська обласна рада
Орган місцевого самоврядування:	Обласний бюджет Сумської області

Бюджет в структурі бюджетної системи України

- ☐ Зведений бюджет України
 - ☐ Місцеві бюджети
 - ☐ (1800000000) Зведений бюджет Сумської області
 - ☐ (1810000000) Обласний бюджет Сумської області

Рисунок 2.1 – Профіль і місце обласного бюджету Сумської області в структурі бюджетної системи України [8]

Динаміка статистичних даних виконання МБ за період 2021-2023 роки систематизована і подана в таблиці 2.1 у розрізі загального і спеціального фондів.

Таблиця 2.1 – Динаміка виконання бюджетних показників обласного бюджету Сумської області за період 2021-2023 років, тис грн [8]

Показники виконання	2019	2020	2021	2022	2023	Темп росту,% 2023/2019
Разом						
Доходи	5898562,2	3185586,2	3857569,9	2859393,6	3478073	58,96
Видатки	5990472,6	3217228,6	3780688,7	2461682,3	3383664,2	56,48
Кредитування	1936,4	180,8	0,7	-988,5	997,3	51,5
Дефіцит /Профіцит	5896625,8	-31823,2	76880,4	398699,8	93411,5	0,057
Загальний фонд						
Доходи	5147991,6	2191469,5	2177914,3	2418564,3	2229517,3	43,30
Видатки	н.д	2036382,4	2007270,2	2099837,3	2167122,5	106,42
Кредитування	2666,9	337,9	-	-	-	-
Дефіцит /Профіцит	5145324,6	154749	170644,0	318726,9	62394,7	1,21
Спеціальний фонд						
Доходи	750570,6	994116,7	1679655,6	440829,3	1248555,7	166,34
Видатки	н.д	1180846,1	1773418,4	361844,9	1216541,6	103,02
Кредитування	-730,5	-157,1	0,7	-988,5	997,3	136,52
Дефіцит /Профіцит	751301,2	-186572,2	-93763,6	79972,9	31016,7	4,12

По всіх показниках МБ, можна зазначити, відбулася негативна тенденція у виконанні обласного бюджету. Суттєво скоротилися доходи і спад склав 58,96%, у видатках також негативна тенденція 56,48%, кредитування - 51,5%, максимально зменшився профіцит - 0,057%. Тенденція схожа у розрізі фондів, як загального так і спеціального. Враховуючи, що видатки представлені тільки з 2020 р, то в загальному фонді є позитивна до зростання тенденція - 106,42% і це пов'язано з підвищенням фінансування освіти, оборони та інших напрямків. Більш позитивною динаміка була в спеціальному

фонді у виконання бюджетних показників. Зростання відбулося і в доходах і видатках, кредитування, окрім профіциту бюджету.

Детально проаналізуємо показники виконання доходів обласного бюджету Сумської області за період 201-2023 років, які подані на рис.2.2.

Таблиця 2.2 – Динаміка доходів обласного бюджету Сумської області[8]

Показники виконання	2019	2020	2021	2022	2023	Темп росту,% 2023/2019
Податкові надходження, млн грн	1026,7	1060,7	1299,2	1590,7	1633,5	159,1
Неподаткові надходження, млн грн	164,1	126,4	147,9	144,7	218,2	132,9
Доходи від операцій з капіталом, млн грн	0,0029	0,1	0,0001	5,4	10,1	5050
Офіційні трансферти, млн грн	4707,7	1998,3	2410,4	1118,4	1616,1	34,32

Виконання показників доходної частини обласного бюджету, як свідчать показники статистичної інформації, має тенденцію до зростання у застосуванні інструментів фіскальної політики, і це вплинуло на зростання податкових надходжень у розмірі 159,1%, неподаткових надходжень – 132,9%, значно виросли доходи від операцій з капіталом у 2023 р, а також дало темп росту - 5050%, скоротилися офіційні трансферти від ДБУ, їх темп оцінюється у розмірі -34,32%.

У структурі доходів обласного бюджету Сумської області кожна складова мали наступне значення, що проілюстроване на рис.2.2.

Отже, яскраво проілюстровано вплив податкових надходжень в структурі доходів МБ, вони збільшилися з 17,41% в 2019 р до 46,97% в 2023 р. Ця тенденція підкреслює, що саме за рахунок податкових надходжень формується фінансова база регіону.

І в напрямку розширення застосування фіскальних інструментів для регіонального розвитку необхідно працювати ОМС, розширяти фіскальний

простір і заохочувати різні програми, які б вплинули на підвищення податкової спроможності регіону.

Відповідно відбулося зменшення офіційних трансфертів до обласного бюджету: від 79,81 % в 2019 р до 46,47% в 2023 р, навіть в 2022 р вони становили 39,11% , незначний ріст в 2023 р відбувся за рахунок субвенцій на заробітну плату військовослужбовцям.

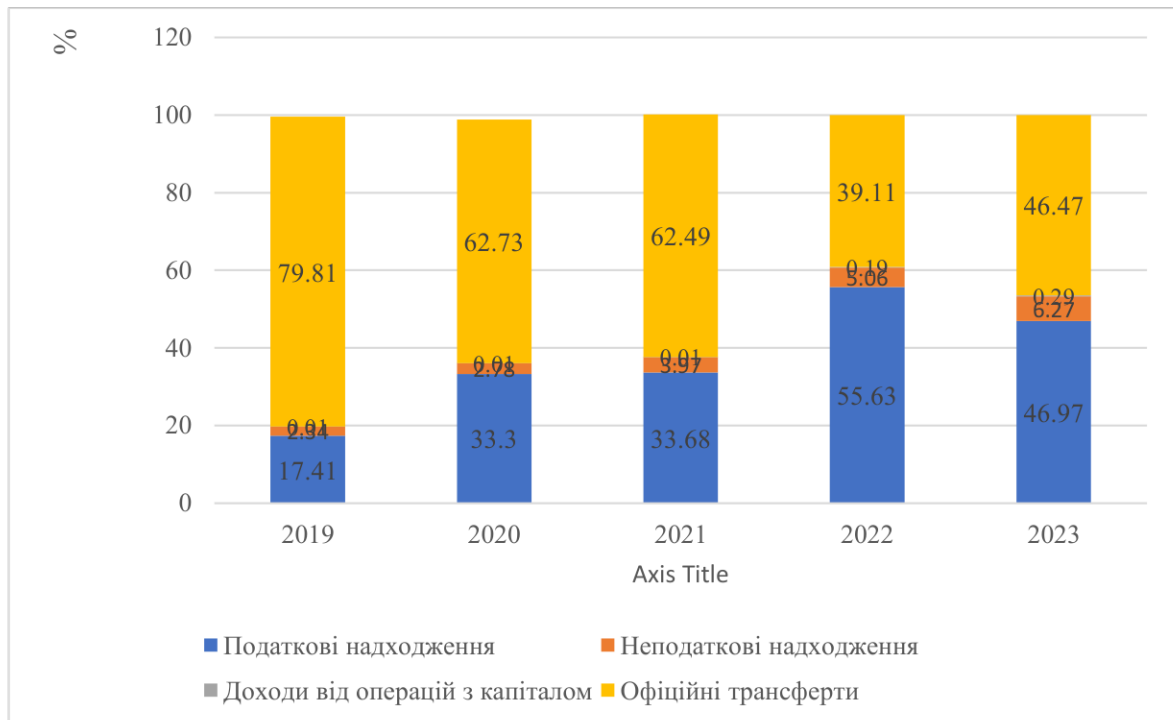

Рисунок 2.2 – Структура доходів обласного бюджету Сумської області у розрізі складових [8]

Неподаткові надходження зросли майже в 3 рази за аналізований період з 2,34% в 2019 р до 6,27% в 2023 році.

Неподаткові надходження як сфера фіскальних інструментів також має великий потенціал для розширення кваліфікаційних складових у напрямку зміцнення фінансової основи МБ.

Динаміка складових податкових надходжень обласного бюджету Сумської області подана в табл.2.3.

Значний темп росту мали податки на доходи, податки на прибуток, податок на збільшення ринкової вартості і склав 161,08% за останні 5 років.

Рента плата темп росту склав – 156%, і падіння по статті «Інші податки і збори» - 52% (в основному це екологічний податок).

Таблиця 2.3 – Динаміка податкових надходжень Сумської області у розрізі складових [8]

Показники	2019	2020	2021	2022	2023	Темп росту,% 2023/2019
Податки на доходи, млн грн	934,1	987,4	1191,1	1455,0	1504,7	161,08
Рентна плата, млн грн	77,5	59,5	93,0	125,7	120,9	156
Інші податки і збори, млн грн	15,0	13,6	15,0	9,9	7,8	52

Наповнюють обласний бюджет Сумської області такі податки: ПДФО та ПНП, їхня динаміка візуалізована на рис.2.3.

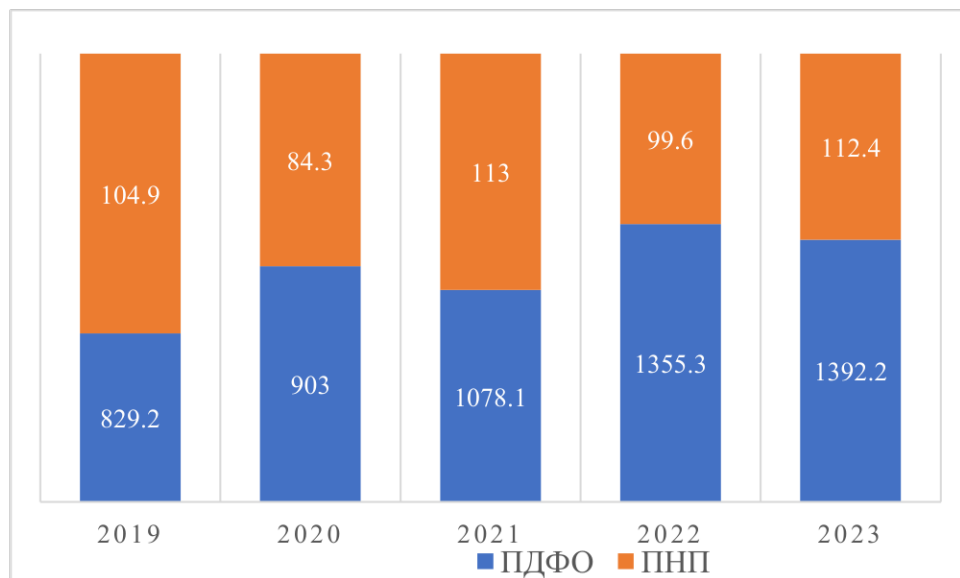

Рисунок 2.3 – Динаміка бюджетоутворюючих податків обласного бюджету Сумської області за період 2019-2023 років, млн грн [8]

Необхідно звернути увагу, яким чином змінювалися видатки обласного бюджету Сумської області. Систематизована статистична інформація щодо виконання видатків МБ представлена в табл. 2.4.

Таблиця 2.4 – Динаміка видатків обласного бюджету Сумської області за період 2019-2023рр, млн грн. [8]

Показники виконання	2019	2020	2021	2022	2023	Темп росту,% 2023/2019
Загальнодержавні функції	3020,5	566,1	722,9	329,8	775,9	25,68
Громадський порядок, безпека та судова влада	2,2	0,3	3,1	6,3	18,3	831,81
Економічна діяльність	720,9	878,9	1047,2	423,04	572	79,34
Охороно навколишнього природного середовища	10,4	7,0	32,0	1,4	4	38,46
Житлово-комунальне господарство	1,4	0,075	,0025	0,053	0,01	0,71
Охорона здоров'я	955,8	428,3	216,4	230,2	247	25,84
Духовний та фізичний розвиток	190,2	202,4	246,7	230,1	268,4	141,11
Освіта	804,6	874,9	1211,4	941,4	1055,3	131,15
Соціальний захист і соціальне забезпечення	284,1	256,2	300,5	299,02	442,4	155,71

Зрозуміло, що ситуація щодо фінансування в області критична в умовах воєнного стану і майже всі видатки мають суттєве зменшення, тільки громадський порядок , безпека має суттєве збільшення фінансування , темп росту склав 831,81%. Суттєве фінансування почалося за період війни 2022-2023 років. Темпи росту мали такі статті як «Духовний та фізичний розвиток» - 141,11%, «Освіта» - 131,15%, «Соціальний захист і соціальне забезпечення» - 155,71%. Зменшення фінансування відбулося за статтями «Загальнодержавні функції» - темп росту 25,68%, «Економічна діяльність» - 79,34%, «Охорона навколишнього природного середовища» - 38,46%. Суттєве зменшення фінансування ЖКГ, темп росту- 0,71%. Сумська область як прикордонна територія суттєво потерпає від атак російської агресії, що і впливає на соціально-економічний стан області. Наказом Мінінтеграції від 5 лютого

2024р №30 на території Сумській області в таких громадах ведуться бої: Кролевецька МТГ, Охтирська МТГ, Сумська МТГ, Середино-Будська СБГ, Шалигінська та Есманська селищна громада[9]. Взагалі на території Сумській області 5 районів, 51 ТГ, 1 068 247 мешканців. Ключові фінансові показники розвитку громад представлені на офіційному сайті Децентралізація.ua. В таблиці 2.5 систематизовані показники розвитку Сумської області за останні 3 роки.

Таблиця 2.5. – Фінансові показники доходної частини бюджетів громад Сумської області за період 2021 – 2023 роки [9]

Показники	2021	2022	2023	Темп росту,% 2023/2020
Загальний та спеціальний фонд, млрд грн	7,01	9,08	11,66	166,33
Надходження на 1 мешканця в Загальний та спеціальний фонд	6,59	8,77	11,26	170,86
Надходження в загальний фонд, млрд грн	6,96	8,20	8,54	122,70
Надходження на 1 мешканця, тис грн	6,59	8,77	11,26	170,86
Місцеві податки і збори, млрд грн	1,94	1,75	2,02	104,12
Плата за землю, млн грн	908,21	766,69	855,93	94,24
Дохідність земель, тис грн	38,12	32,18	35,92	94,22
Фіскальна віддача території, тис грн	292,01	344,06	371,32	127,16
Трансферти, млрд грн	2,86	2,37	2,74	95,80
Трансферти на 1 мешканця, тис грн	2,69	2,29	2,64	98,14
Базова дотація, млн грн	229,16	255,86	547,47	238,90
Базова дотація на 1 мешканця, грн	215,41	247,03	528,56	245,37
Реверсна дотація, млн грн	131,24	27,03	197,63	150,58
Реверсна дотація на 1 мешканця, грн	123,36	26,10	190,80	154,66

Зростання показників, зазначених в таблиці 2.5 відбулося практично за всіма показниками, окрім статей «плата за землю», «дохідність земель», «трансферти». В 2023 році суттєво зросла дотаційність громад. Незначно

зрослі місцеві податки і збори. Зміна показників видаткової частини бюджетів громад Сумської області продемонстрована в табл.2.6.

Таблиця 2.6. – Фінансові показники видаткової частини бюджетів громад Сумської області за період 2021 – 2023 роки [9]

Показники	2021	2022	2023	Темп росту, % 2023/2021
Видатки				
Загальний фонд, млрд грн	8,33	8,98	10,64	127,73
ЖКГ, млрд грн,	1,21	0,76	1,18	97,52
Освіта, млрд грн	4,83	4,93	5,06	104,11
Культуру, млн грн	354,23	340,50	393,90	111,19
Спорт, млн грн	163,97	146,33	189,55	115,60
Капітальні видатки, млрд грн	1,19	0,72	2,35	197,47
Видатки на 1 мешканця				
Загальний фонд, тис грн	8,33	8,98	10,27	123,28
ЖКГ, тис грн,	1,21	0,76	1,14	94,21
Освіта, тис грн	4,83	4,93	4,88	101,03
Культуру, грн	354,23	340,50	380,29	107,35
Спорт, грн	163,97	146,33	183,01	111,61
Капітальні видатки, грн	1,19	0,72	2,27	190,75

За період війни зменшилося фінансування ЖКГ за всіма бюджетами громад, фінансування спорту мало позитивну тенденцію, освіта і культура також фінансувалися в позитивні динаміці. Рейтинг громад за статтями «питома вага місцевих податків і зборів у доходах загального фонду», «видатки загального фонду на 1 мешканця», «рівень дотаційності бюджетів» систематизований на рис.2.4. Слід зазначити, що такі громади як Миколаївська, Камишанська, Сумська та Боромлянська частину своїх ресурсів віддають в ДБУ, дотації не отримують і застосовують реверсні трансферти. Таким чином, аналіз виконання обласного бюджету Сумської області та аналіз бюджетних показників громад Сумської області дозволяє оцінити фінансову базу МБ. Здійснений аналіз визначає пріоритети подальших напрямків застосування інструментів фіскального регулювання регіонального розвитку в мовах воєнного стану.

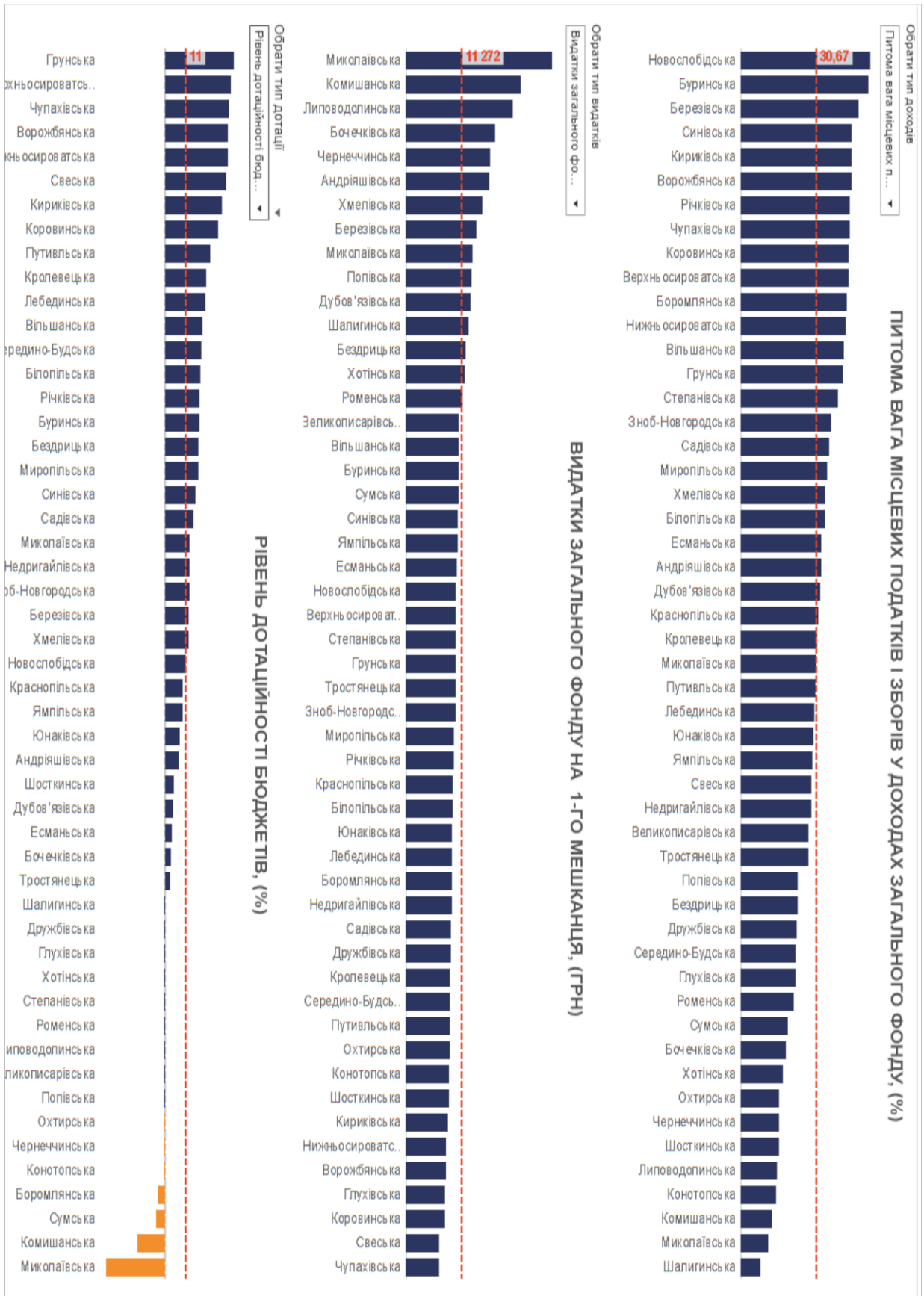

Рисунок 2.4 – Бюджетні показники розвитку громад Сумської області за 2023 рік, систематизовані на основі [9]

3. ПОДАЛЬШІ НАПРЯМКИ ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У ВІДНОВЛЕННІ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На основі аналізу, як МБ України так і аналізу обласного бюджету Сумської області та громад було визначено пріоритетні напрямки зміцнення фінансової бази регіону:

- активізація підприємницької діяльності в громадах і регіоні;
- застосування сучасних інструментів фінансування місцевого розвитку;
- збільшення податкових надходжень;
- розширення податкової бази неподаткових надходжень;
- розширення податкової бази місцевих податків і зборів.

Стратегія розвитку Сумської області передбачає створення сучасного європейського осередку у напрямку реалізації проєктів, щодо активізації соціально-економічного розвитку регіону, зазначені на рис.3.1 [32].

Зазначені напрямки розвитку ОМС області планують реалізувати за допомогою трирівневої системи управління:

- по-перше, загальна координацію напрямків регіонального розвитку на основі співпраці науки, бізнесу, громадськості та влади здійснює ОВА Сумської області;
- по-друге, Агенція регіонального розвитку (АРР), як інституція, що забезпечує функцію Проєктного офісу щодо відбору та реалізації проєктів, спрямованих на досягнення стратегічного розвитку Сумщини;
- розробка, актуалізація та реалізація проєктів провідними компаніями, громадськими організаціями, науково-освітніми інституціями територіальних громад регіону.

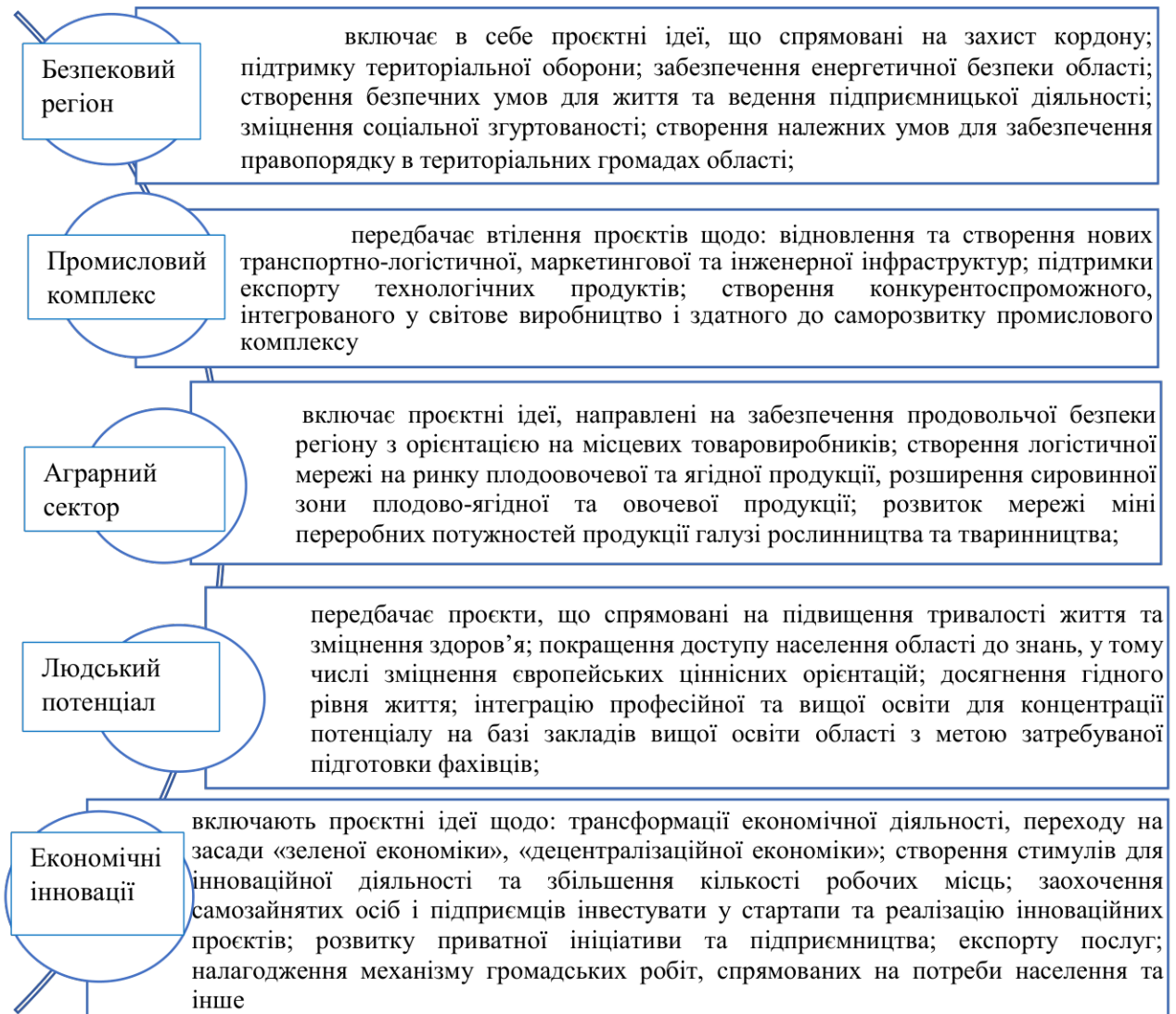

Рисунок 3.1 – Напрямки соціально-економічного розвитку Сумської області [32]

Програми обласного бюджету на реалізацію програм соціально-економічного розвитку на 2024 рік представлено на табл. Б.2 в Додатку Б. Передбачено фінансування 18 програм на загальну суму – 1 891 179,1 тис грн, на 2024 рік – 374 619,5 тис грн, за загальним фондом – 304 231,1 тис грн, за спеціальним фондом – 28 222,2 тис грн.

В умовах воєнного стану серед зазначених програм регіонального розвитку перед ОМС стоять завдання [3, 5]:

- підтримка, розміщення, комунікація ВПО;

- інтегрування релокованого бізнесу і ВПО в економіку громад і регіону;
- відновлення темпів економічного розвитку громад регіону.

Тому, окрім бюджетних цільових програм на практиці для регулювання розвитку застосовують такі фінансові інструменти, як [16, 24]:

- регіональні угоди між бюджетами різних рівнів;
- міжнародне міжмуніципальне співробітництво для розвитку громад і територій;
- податкове стимулювання окремих платників податків та інвестиційних проєктів;
- муніципальне замовлення товарів, робіт, послуг, що здійснюються за рахунок бюджетних коштів для потреб громад.

Слід згадати, що АРР Сумської і Тернопільської областей підписали грантові угоди зі Швейцарсько-Українським проєктом «Згуртованість та економічний розвиток в Україні» UCORD на реалізацію регіонального розвитку, підтримку бізнесу, зміцнення спроможності громад на 2024-2026 роки.

Взагалі, сучасні інструменти регіонального розвитку можна класифікувати [16, 33, 35]:

- за типом бізнесової діяльності (підтримка бізнеса: інструменти, які направлені на підтримку і покращення робочих місць, сприяння інноваційності бізнесу; розвиток підприємництва: інструменти, які створюють сприятливі умови для організації нових компаній, робочих місць; залучення нового бізнесу в регіони: інструменти, які створюють нові комфортні умови для залучення та активізації інвестицій в громади);
- за чинниками ведення бізнесу (розвиток людського капіталу: інструменти, які підвищують рівень компетентності працівників, розвивають сучасні навички ведення бізнесу; привабливість територій: інструменти, що підвищують якість інфраструктури регіону, громадських просторів, довкілля;

доступне фінансування – інструменти, які полегшують доступ до отримання фінансових ресурсів).

Систематизація сучасних інструментів регіонального розвитку та їх використання подано в табл.3.1.

Таблиця 3.1 – Інструменти відновлення регіонального розвитку [16, 24]

Назва інструменту	За типом бізнесової діяльності			За чинниками ведення бізнесової діяльності		
	Підтримка діючого бізнесу	Сприяння розвитку підприємств	Залучення нового бізнесу і інвестицій	Розвиток людського капіталу	Привабливість території	Доступ до фінансування
Простори для торгівлі	❖				❖	
Гранти для бізнесу	❖					❖
Фонди фінансування	❖					❖
Дуальна освіта	❖			❖		
Навчально-демонстраційні заходи	❖			❖		
Простори спільного користування		❖		❖		
Місцеві установи підтримки бізнесу		❖				❖
Кооперативи		❖		❖		
Соціальне підприємство		❖		❖		
Туристичні продукти		❖			❖	
Доступ до земельних активів			❖		❖	
Інфраструктура для бізнесу			❖		❖	
Залучення інвесторів			❖		❖	
Партнерство з бізнесом			❖		❖	
Регіональний продукт			❖		❖	

Надзвичайно важлива роль усіх учасників регіонального розвитку, усіх стейкхолдерів починаючи від ОМС до бізнесу і мешканців громад, особливо в умовах воєнного стану і повоєнний період візуалізована на рис.Б.2 в Додатку Б. Головною метою відновлення регіонального розвитку є створення нових робочих місць, що позитивно вплине на зміцнення фінансової бази громад і регіонів, а також підвищить рівень податкових і неподаткових надходжень до МБ. Прогнозування бюджетоутворюючих податків, яке покладено в основу планування МБ, є, по-перше, одним із етапів бюджетного процесу, по-друге, інструментом для досягнення стратегічних напрямків регіонального розвитку.

Прогнозування бюджетоутворюючих податків зроблено за допомогою програми Excel на три роки вперед до 2026р. Для порівняння прогнозування здійснено для податків ПДФО, ПНП обласного бюджету Сумської області, а також для податків ПДФО, ПНП, ПНМ та ЕП Зведеного бюджету Сумської області. Результати прогнозування представлені на рис. 3.2.

Отже, ПДФО як обласного бюджету сумської області так і Зведеного бюджету відповідно до моделі економіко-математичного прогнозування має тенденцію до зростання, чого не можна констатувати відповідно до ПНП.

На наше велике переконання, ПНП як загальнодержавний податок міг би прийняти участь в підтримці прикордонних і депресивних територій. Збільшення відрахувань цього податку на 5% і в цілому залишати рівні обласних бюджетів 15% ПНП дозволить зміцнити фінансову базу регіону і стимулювати економічний розвиток.

Пропонуємо розрахувати фіскальну ефективність ПДФО та ПНП обласного та зведеного бюджету Сумської області. Результати розрахунків подані в таблиці 3.2 та 3.3. Фіскальна ефективність ПДФО більш результативна на рівні Зведеного бюджету сумської області, інтегральне значення показника розраховане як середнє арифметичне значення і за 5 років склало 98,07%, на рівні обласного бюджету Сумської області склало – 91,28%, що і відповідає логічному поясненню встановленим нормативам зарахування.

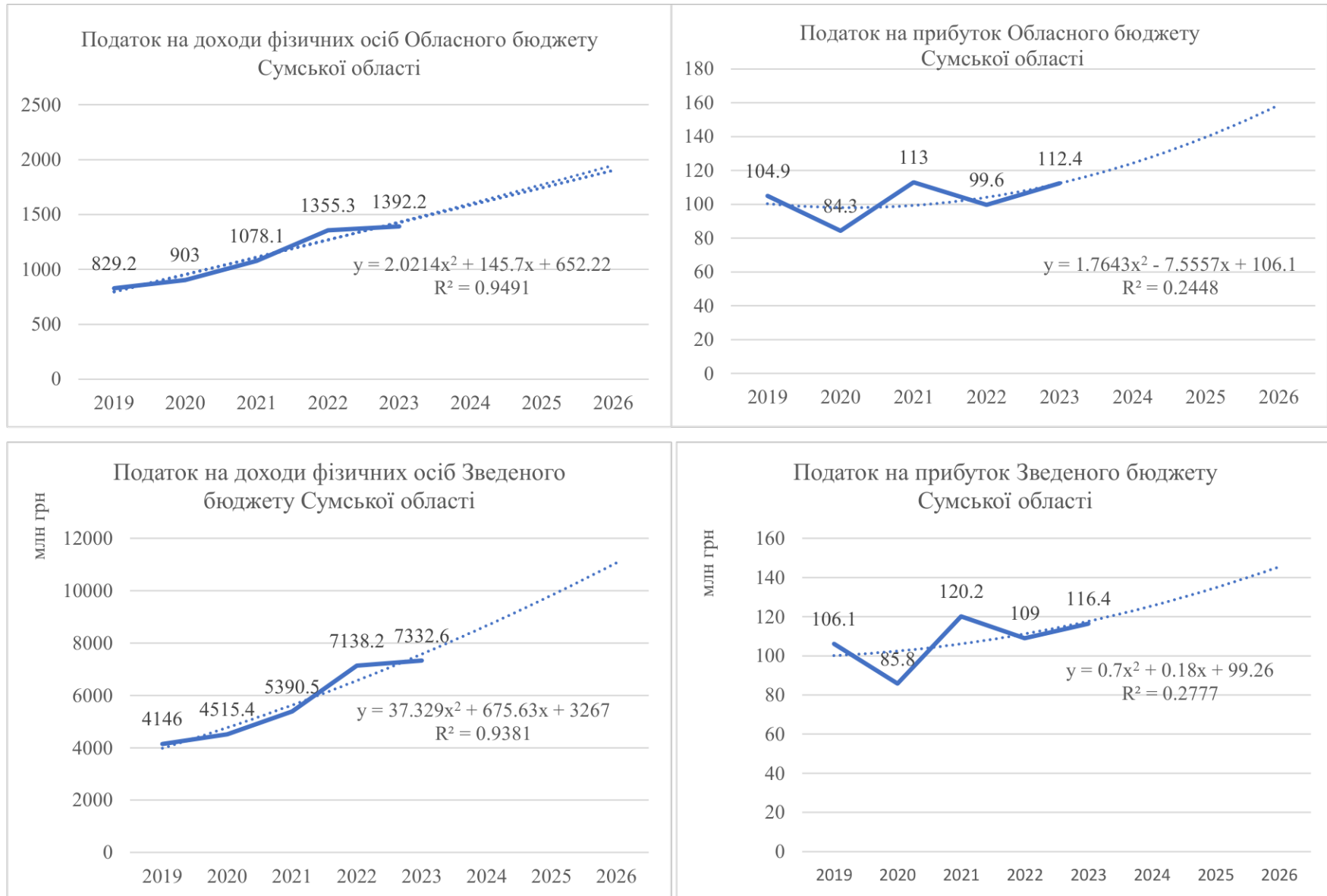

Рисунок 3.2 – Прогнозування бюджетоутворюючих податків на період до 2026 року, млн грн

Таблиця 3.2 – Фіскальна ефективність ПДФО, розраховано за даними [8]

Показник	Рік					Інтегрований показник фіскальної ефективності ПДФО
	2019	2020	2021	2022	2023	
ПДФО в обласному бюджеті Сумської області, млн грн.	829,2	903	1078,1	1355,3	1392,2	1 111,56
ПДФО у Зведеному бюджеті Сумської області, млн грн.	4146	4515,4	5390,5	7138,2	7 332,6	5704,54
Фіскальна ефективність ПДФО в обласному бюджеті Сумської області, %	88,77	91,46	90,51	93,15	92,53	91,28
Фіскальна ефективність ПДФО у Зведеному бюджеті Сумської області, %	97,50	98,13	97,82	98,49	98,44	98,07

Фіскальна ефективність ПНП в обласному бюджету Сумської області коливалась від 11,23% в 2019 році і до 7,47% в 2023 році. Інтегроване значення за останні 5 років склало у розмірі 8,71%.

Таблиця 3.3 – Фіскальна ефективність ПНП [8]

Показник	Рік					Інтегрований показник фіскальної ефективності ПНП
	2019	2020	2021	2022	2023	
ПНП в обласному бюджеті Сумської області, млн грн.	104,9	84,3	113	99,6	112,4	102,84
ПНП у Зведеному бюджеті Сумської області, млн грн.	106,1	85,8	120,2	109,0	116,4	107,5
Фіскальна ефективність ПНП в обласному бюджеті Сумської області, %	11,23	8,54	9,49	6,85	7,47	8,71
Фіскальна ефективність ПНП у Зведеному бюджеті Сумської області, %	2,50	1,87	2,18	1,51	1,56	1,92

Фіскальна ефективність ПНП в Зведеному бюджеті Сумської області за останні 5 років у розрізі інтегрального показника склала 1,92%. З одного боку такий стан, як раніше зазначалося пов'язаний з тим, що відрахування до бюджетів обласного рівня цього податку складає на сьогоднішній день тільки 10% і для відновлення регіонів необхідно збільшити відсотки відрахувань, можливо на 5 пунктів. З іншого боку, окрім ПНП та ПДФО бюджетоутворюючими податками Зведеного бюджету є ПНМ та ЄП. Прогнозні значення цих податків представлені в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4 – Фіскальна ефективність місцевих податків Зведеного бюджету Сумської області, розраховано за даними [8]

Показник	Рік					Інтегрований показник фіскальної ефективності ПНМ	Інтегрований показник фіскальної ефективності ЄП
	2019	2020	2021	2022	2023		
ПНМ у Зведеному бюджеті Сумської області, млн грн.	895,2	893,1	993	841,2	947,1	913,92	
Фіскальна ефективність ПНМ у Зведеному бюджеті Сумської області, %	53,86	52,04	51,28	48,12	46,96	50,45	
ЄП у Зведеному бюджеті Сумської області, млн грн.	765,6	822	942	906,2	1068,4		900,84
Фіскальна ефективність ЄП у Зведеному бюджеті Сумської області, %	46,07	47,90	48,65	51,84	52,98		49,48

Ріст підприємництва і сплата ЄП взаємопов'язані категорії, тому збільшення надходжень від ЄП буде позитивним у наслідку стимулювання підприємницької діяльності в регіоні, відкриття нових ФОПів, підтримка малого та середнього бізнесу. Прогнозування цього податку на основі економіко-математичного моделювання має адекватне значення (рис. 3.3).

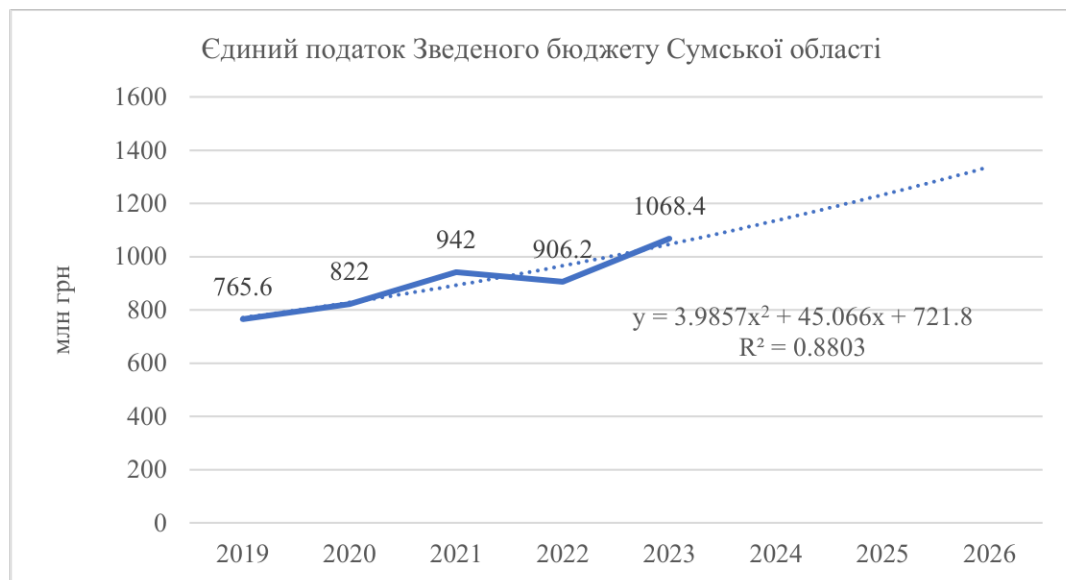

Рисунок 3.3- Прогноз ЄП у Зведеному бюджеті Сумської області

Таким чином, відновлення регіонального розвитку, особливо в умовах воєнного стану залежить від фінансової спроможності МБ, від результативного використання фіскальних інструментів, що застосовуються для регулювання податкових, неподаткових надходжень, операцій з капіталом і трансфертів.

Бюджетні програми підтримки регіонів на сьогоднішній день доповнені стратегічними програмними документами Уряду, серед яких запровадження Національної стратегії доходів (НСД) [19]. Серед пріоритетних напрямків розвитку Уряд зазначає реформування спрощеної системи оподаткування з метою збільшення податкових надходжень до МБ:

- поступове збільшення ставки ЄП ФОПів III групи до 18%;
- об'єднання ФОПів II і III групи і встановлення диференційованої шкали оподаткування від 3 до 17%;

- скасування фіксованого розміру податку ФОПів I та II групи і оподаткування отриманого доходу;
- застосування прогресивної ставки оподаткування ПДФО;
- запровадження пільгових режимів щодо ПНП (рис.3.4.) та інші.

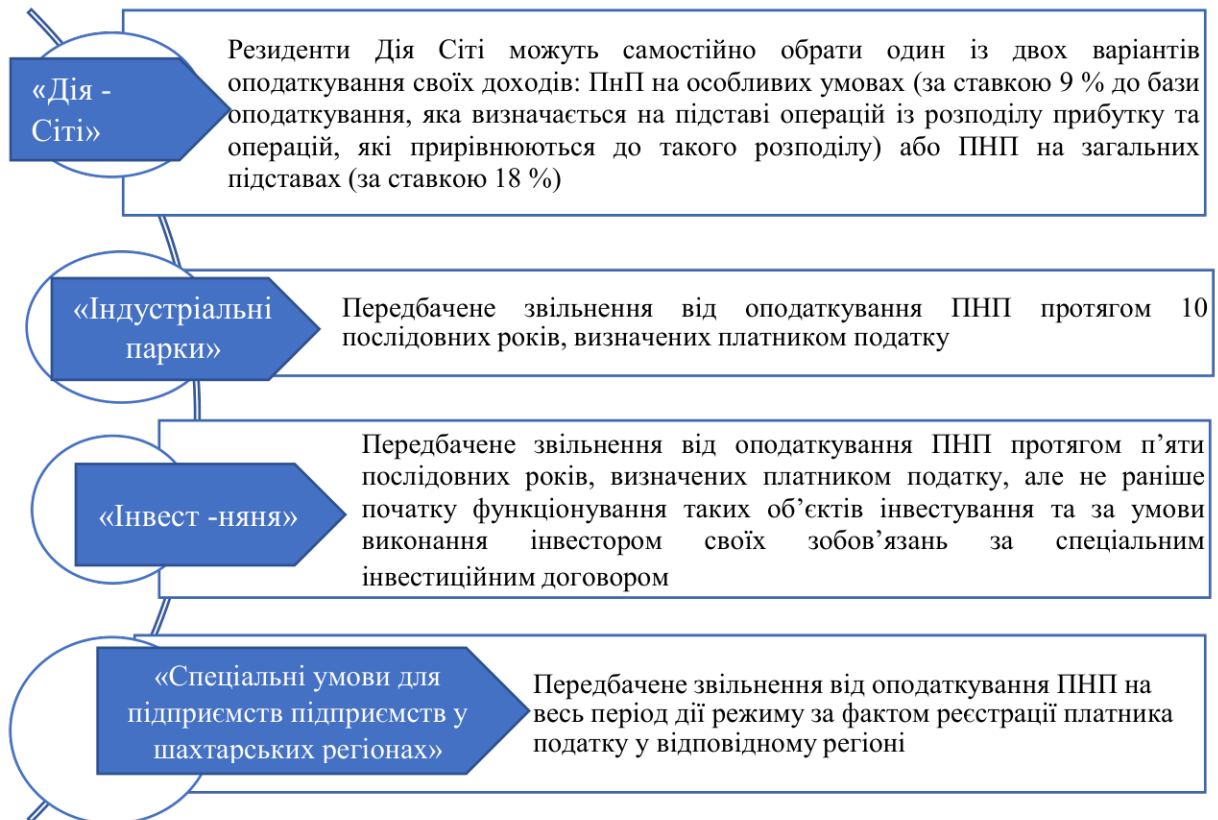

Рисунок 3.4 – Пільгові режими оподаткування ПНП [17, 19]

Окрім того, Уряд планує запровадити мінімальний Глобальний податок для підприємств (ПНП) на рівні 15%. Особливості його застосування будуть доведені ДПСУ в подальшому.

Отже, запровадження зазначених та інших напрямків реформування податкової системи України і застосування ефективних фіскальних інструментів повинно зміцнити фінансову базу МБ громад і регіонів особливо в умовах воєнного і повоєнного періоду.

ВИСНОВКИ

Роль МБ, як інструменту соціально-економічного розвитку громад і регіонів значно підвищилася за умов воєнного стану, коли громади і регіони зіткнулися з особливими потребами і загрозами для їх існування.

В роботі систематизовані теоретичні засади планування та виконання МБ, як фінансової основи регіону, а саме: законодавчі акти, які регулюють діяльність ОМС в Україні, функції МБ, як фінансової основи регіонального розвитку (перерозподіл ВВП: забезпечення загальносупільних потреб (державне управління, національна оборона, судова влада та правопорядок, міжнародні відносини, економічний перерозподіл між окремими галузями і регіонами за допомогою інструментів: фіскальної, монетарної, амортизаційної, інвестиційної, зовнішньоекономічної політик, соціальний перерозподіл між окремими верствами населення за допомогою інструментів: соціальна допомога (субсидії, виплати пенсій, стипендій, заробітної плати, допомоги, тощо), соціальне страхування (виплати, внески, пільги;); класифіковані принципи планування МБ, як фінансової основи регіонального розвитку; визначено економічний зміст МБ як інструменту соціально-економічного розвитку регіону; визначено економічну сутність фіскальної політики в досягненні цілей регіонального розвитку і класифіковані інструменти фіскальної політики; продемонстровані обсяги бюджетної підтримки регіонального розвитку на 2024 рік.

Здійснено аналіз ключових бюджетних показників у перерозподілі ВВП, у Зведеному бюджеті України і акцентовано увагу на ролі МБ у структурі Зведеного. Зазначено, що доходи МБ мали приріст у розмірі 71 003,9 млн грн за аналізований період, видатки на 33 709,1 збільшилися за останні 5 років, кредитування зменшилося на 92,6 млн грн, профіцит збільшився на 37 387,4 млн грн. У спеціальному фонді МБ України за аналізований період 2019-2023 рр аналогічні зміни. Серед податків, що наповнюють МБ України,

проаналізована динаміка ПДФО, ПНП, ПНМ, ЄП. Найбільший темп приросту має ПДФО – 74,85% за останні 5 років, найменший темп приросту – ПНМ 15,35%, ПНП зріс на 51,05% за аналізований період, єдиний податок на 58,22%. Слід зазначити, за останні 5 років позитивну динаміку мали тільки видатки на соціальний захист пенсіонерів (+19%), максимальне секвестрування видатків відбулося у фінансуванні сім'ї, дітей та молоді (-36,01%). За 2023 р збільшилася допомога у вирішенні житлового питання (13,46). Об'єктивність зменшення фінансування в період воєнного стану пов'язано з тим, що громади і регіони, ОМС, взяли на себе додаткові функції : самостійно визначати організацію соціальних послуг в умовах воєнного стану, соціальні послуги надаються екстрено, якщо шкода отримана внаслідок стихійного лиха, пожежі, збройного конфлікту. По всіх показниках МБ, можна зазначити, відбулася негативна тенденція у виконанні обласного бюджету. Суттєво скоротилися доходи і спад склав 58,96%, у видатках також негативна тенденція 56,48%, кредитування - 51,5%, максимально зменшився профіцит - 0,057%. Тенденція схожа у розрізі фондів, як загального так і спеціального. Виконання показників доходної частини обласного бюджету, як свідчать показники статистичної інформації, має тенденцію до зростання у застосуванні інструментів фіскальної політики, і це вплинуло на зростання податкових надходжень у розмірі 159,1%, неподаткових надходжень – 132,9%, значно вирости доходи від операцій з капіталом у 2023 р, а також дало темп росту - 5050%, скоротилися офіційні трансферти від ДБУ, їх темп оцінюється у розмірі -34,32%.

На основі аналізу, як МБ України так і аналізу обласного бюджету Сумської області та громад було визначено пріоритетні напрямки зміцнення фінансової бази регіону: активізація підприємницької діяльності в громадах і регіоні; застосування сучасних інструментів фінансування місцевого розвитку; збільшення податкових надходжень; розширення податкової бази неподаткових надходжень; розширення податкової бази місцевих податків і зборів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Августин Р., Демків І. Інструментарій політики розвитку та зміцнення конкурентоспроможності економіки територіальних громад. *Modeling the development of the economic systems*, (2), 28–33. <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-8-4>
2. Бюджетні інструменти економічного відновлення та розвитку у 2024 році. URL: <https://decentralization.ua/news/17372>
3. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
4. Бюджетний процес на місцевому рівні в Україні: правове регулювання, повноваження місцевої влади, участь громадськості. URL: https://hgi.org.ua/pdf/budjet/budjet_misz_rivnya.PDF
5. Відбудуємо Україну через зміцнення регіонального та муніципального управління. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/urban-rural-and-regional-development/a5a7939d-uk>
6. Генезис запитів на терміни «місцевий бюджет», «соціально-економічний розвиток», «регіональний розвиток» <https://trends.google.com.ua/>
7. Демченко, О. (2021). Фінансові інструменти розвитку територіальних громад. *Економіка та суспільство*, (27). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-6>
8. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua>
9. Децентралізація: офіційний сайт. URL: <https://decentralization.gov.ua/about>
10. Дія. Бізнес. URL: <https://business.dii.gov.ua/>
11. Інструменти економічного розвитку територій https://ppv.net.ua/uploads/work_attachments/Local_Economic_Development_Toolkit_UA.pdf

12. Козакевич О. Особливості фіскальної політики у системі важелів стимулювання національної економіки України/<https://pathofscience.org/index.php/ps/article/download/529/549>
13. Крикун Т.І. Місцеві бюджети як інструмент економічного розвитку адміністративно-одиниць URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/12_2020/126.pdf
14. Мискін Ю.І. Соціалізація бюджетної політики України [монографія] / Ю. І. Мискін. – Київ: Аграр Медіа Груп, 2019. – 508 с
15. Мікуляк К. А., Красноноженко В. О. Вплив війни на реалізацію соціального захисту громадян України. Modern Economics. 2023. № 42(2023). С. 85-90. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V42\(2023\)-12](https://doi.org/10.31521/modecon.V42(2023)-12)
16. Місцевий економічний розвиток у територіальних громадах: корисні поради та кращі практики https://decentralization.ua/uploads/library/file/717/MER_2021_WEB.pdf
17. Місцеві бюджети: коротко про головне. URL: <https://cost.ua/673-local-budgets-briefly/>
18. Наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України № 30 від 05 лютого 2024 року https://minre.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/6_perelik_nakaz_30_vid_05_lyutogo_2024_2.pdf
19. Національна стратегія доходів до 2030 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf
20. Огірко О., Курилін І. Фіскальна політика держави на різних фазах економічного циклу: сутність, види та принципи формування. URL: http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-45337e5b-4586-40f6-bbfb-c9dbe67be7a0/c/1.2_Ogirko.pdf
21. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk>
22. Петченко М.В. Вплив сукупності важелів фіскальної політики на економічний ріст країни через визначення її етапів. URL: [file:///C:/Users/l.riabushka/Downloads/529-1628-1-PB%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/l.riabushka/Downloads/529-1628-1-PB%20(2).pdf)

23. Податковий Кодекс України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
24. Практичний посібник «Місцевий економічний розвиток: моделі, ресурси та інструменти фінансування» https://decentralization.ua/uploads/library/file/602/PLEDDG_LED_Finance_Guide_Part_2.pdf
25. Про затвердження державної стратегії регіонального розвитку <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
26. Про особливості складання проектів місцевих бюджетів на 2024 рік: Міністерство фінансів України . URL: https://hromady.org/wp-content/uploads/2023/08/%D0%9E%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96-%D1%81%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%85-%D0%B1%D1%8E%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%82%D1%96%D0%B2_2024-%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf
27. Про соціальні послуги: Закон України №2671-VIII від 31.12.2003 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
28. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97- ВР. Урядовий кур'єр. 1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
29. Росія завдала збитків інфраструктурі України на майже 155 мільярдів доларів. <https://lb.ua/society/2024/02/12/59>
30. Скільки українців живуть за межею бідності: демограф заявив, що Україна повернулася на 20 років назад. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/za-mezheyu-bidnosti-67-ukrayinciv-demograf-zayaviv-scho-cherez-viynu-ukrayina-povernulasya-na-20-rokiv-nazad-2431633.html#:~:text=%D0%97%D0%B0%20%D0%B7%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D>

[0%B8%D0%BC%20%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BC%D0%B8%2C%20%D0%B2%202022,%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%83%20%D0%B2%D0%BE%D0%BD%D0%B8%20%D0%B1%D0%B5%D1%80%D1%83%D1%82%D1%8C%20%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%94%D0%BD%D0%BD%D0%B5%20%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F.](https://www.parlament.gov.ua/ua/press-releases/2023/11/07/sotsialni-poslugi-v-umovah-vijni-novi-zmini-ta-vikliki/)

31. Соціальні послуги в умовах війни
<https://parlament.org.ua/2023/11/07/sotsialni-poslugi-v-umovah-vijni-novi-zmini-ta-vikliki/>

32. Стратегія відновлення та розвитку економіки Сумської області на 2022-2024 роки. URL.: https://sm.gov.ua/images/docs/2023/strategia_2022-2024.pdf

33. Татарин Н.Б., Войтович В.В. Місцеві бюджети як фінансова база місцевого самоврядування
<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/13839/1/%D0%9C%D0%86%D0%A1%D0%A6%D0%95%D0%92%D0%86%20%D0%91%D0%AE%D0%94%D0%96%D0%95%D0%A2%D0%98%20%D0%AF%D0%9A%20%D0%A4%D0%86%D0%9D%D0%90%D0%9D%D0%A1%D0%9E%D0%92%D0%90%20%D0%91%D0%90%D0%97%D0%90%20%D0%9C%D0%86%D0%A1%D0%A6%D0%95%D0%92%D0%9E%D0%93%D0%9E%20%D0%A1%D0%90%D0%9C%D0%9E%D0%92%D0%A0%D0%AF%D0%94%D0%A3%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF.pdf>

34. Business Standards. Fiscal policy. URL: <https://wap.business-standard.com/amp/about/what-is-fiscal-policy>

35. Dinh H. Fiscal solvency and sustainability in economic management // World Bank Policy Research Working Paper No. 2213. — Washington : World Bank, 1999. — 32 p.

36. European Local Government finances and local autonomy. URL: <https://www.kdz.eu/en/news/blog/european-local-government-finances-and-local-autonomy>

37. Oates W. The Economics of Fiscal Federalism and Local Finance. Northampton, MA : Edward Elgar. 1998. URL: <https://econpapers.repec.org/bookchap/elgeebook/1067.htm>

38. Ryabushka L, Dekhtyar N., Yusiuk A. Current trends in fiscal policy development in Ukraine: theory, methodology, practice Visnyk of Sumy State University. 2022. C. 117–128. URL: <https://doi.org/10.21272/1817-9215.2022.1-13>

ДОДАТОК А

ПЛАНУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Рисунок А.1 – Стадії бюджетного процесу на місцевому рівні

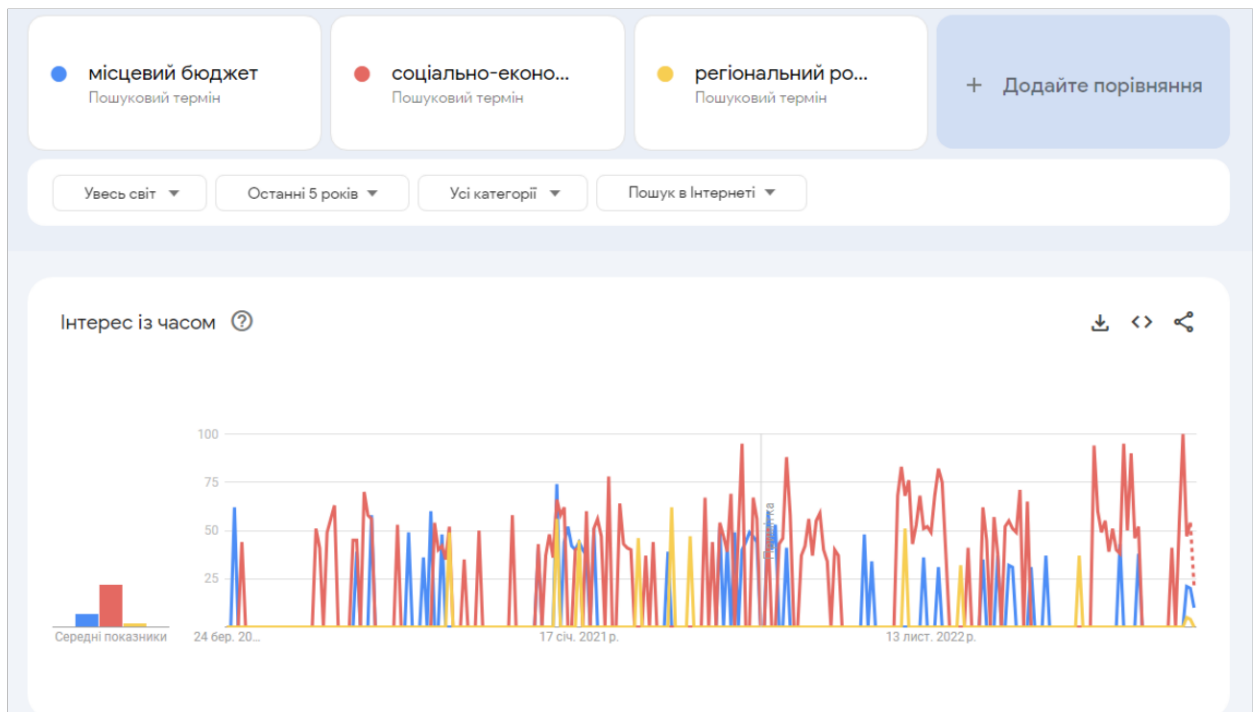

Рисунок А.2 - Генезис запитів на терміни «місцевий бюджет», «соціально-економічний розвиток», «регіональний розвиток» (побудовано за допомогою веб додатку Google Trends)

ДОДАТОК Б

ІНСТРУМЕНТИ ВІДНОВЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Рисунок Б.1 – Економічна сутність фіскальної політики [34, 37, 38]

Таблиця Б.1 – Динаміка видатків МБ, млн грн

Показник	Станом на певний період					Відхилення +/-
	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023р.	
Загальнодержавні функції	34 914,8	40 969,4	45 962,7	46 469,1	53003,6	+18 088,8
Громадський порядок, безпека та судова влада	1 304,6	1 833,7	1 739,7	11 108,3	16817,3	+15 512,7
Економічна діяльність	81 854,2	93 925,5	112 360,2	61 065,8	112983,6	+31 129,4
Охорона навколишнього природного середовища	3 413,5	2 419,7	2 420,3	512,5	1193,4	-2 220,1
Житлово-комунальне господарство	34 379,1	32 125,9	56 730,4	40 631,4	62028,4	+27 649,3
Охорона здоров'я	89 816,2	50 865,9	33 105,2	31 008	38161,2	-51 655
Духовний та фізичний розвиток	21 583,1	21 884,4	27 388	22 584,7	26653,4	+5 070,3
Освіта	187 099,7	199 425,8	249 077,4	232 250,3	248186,6	+61 086,9
Соціальний захист та соціальне забезпечення	103 158,1	23 999,2	28 067,7	29 199,1	44879,4	-58 278,7
Міжбюджетні трансферти	8 725	10 658	12 576,1	9 465,6	42915,3	+34 190,3
Всього:	566 248,5	478 108	569 428,2	484 295,2	646822,5	+80 574

Таблиця Б.2 - Програми соціально-економічного розвитку Сумської області на 2024 рік

№ з/п	Назва обласної програми	Дата прийняття рішення обласної ради/розпорядження голови СОДА-начальника ОВА про затвердження програми	передбачено програмою ВСЬОГО (кошти обласного бюджету)	передбачено програмою на 2024 рік	Обсяг фінансування програми, передбачений в обласному бюджеті		Профінансовано станом на 01.03.2024	
					Загальний фонд	Спеціальний фонд	Загальний фонд	Спеціальний фонд
1	Програма «Удосконалення системи роботи із зверненнями громадян» на 2022-2024 роки	22.12.2022	6 212,0	2 219,2	1 595,7		249,0	
2	Програма сприяння розвитку місцевого самоврядування та територіальних громад у Сумській області на 2022-2026 роки	22.12.2022	115 608,5	19 640,1	10 875,1		1 692,2	
3	Програма розвитку фізичної культури і спорту в Сумській області на 2021-2024 роки	26.02.2021	79 694,6	25 737,6	14 237,7		597,5	
4	Обласна комплексна програма соціального захисту населення на 2022-2026 роки	22.12.2022	118 329,3	9 690,7	9 690,7		660,6	
5	Обласна комплексна програма захисту та підтримки ветеранів і членів їх сімей на 2024-2027 роки	19.12.2023	182 175,8	40 146,1	40 146,1		772,1	
6	Регіональна цільова програма захисту населення і території від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру на 2022-2024 роки	29.10.2021	54 618,8	28 136,7	16 835,5	11 046,2	1 157,3	
7	Обласна комплексна програма «Освіта Сумщини у 2022-2024 роках»	22.12.2021	144 680,2	8 787,0	8 335,5	451,6	1 057,8	5,2
8	Програма "Спортивна шкільна ліга Сумщини на 2024-2030 роки"	23.01.2023	5 168,8	558,3	558,3			
9	Програма "Молода генерація Сумщини на 2023-2027 роки"	02.03.2023	19 178,0	3 773,0	50,0			
10	Програма реформування системи шкільного харчування на період до 2027 року в закладах середньої загальної освіти Сумської області	21.12.2023	173 288,0	36 846,0	28 145,4		2 129,7	
11	Обласна цільова програма національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2022-2026 роки	22.12.2021	7 974,7	1 606,4	596,4		34,4	
12	Регіональна програма молодіжного житлового кредитування на 2024-2026 роки в Сумській області	05.12.2023	3 180,0	760,0		758,0		
13	Програма розвитку малого та середнього підприємництва в Сумській області на 2022-2026 роки	22.12.2021	64 160,9	13 862,0	4 020,8		762,1	
14	Обласна цільова програма "Молодь Сумщини" на 2021-2025 роки	29.10.2021	13 341,8	3 026,0	500,0			
15	Комплексна обласна програма "Правопорядок на 2021-2025 роки"	23.07.2021	363 296,7	33 181,0	5 729,6	15 966,4	1 855,0	15 966,4
16	Обласна програма підтримки закладів охорони здоров'я, що надають спеціалізовану медичну допомогу населенню Сумської області на 2023-2025 роки	26.01.2023	496 191,0	131 169,4	148 914,4		25 124,3	
17	Програма розвитку агропромислового комплексу Сумської області на період до 2027 року	23.07.2021	36 080,0	7 480,0	6 000,0			
18	Обласна цільова соціальна програма оздоровлення та відпочинку дітей на 2024 рік	26.12.2023	8 000,0	8 000,0	8 000,0			
	ВСЬОГО		1 891 179,1	374 619,5	304 231,1	28 222,2	36 091,9	15 971,6

тис. грн.

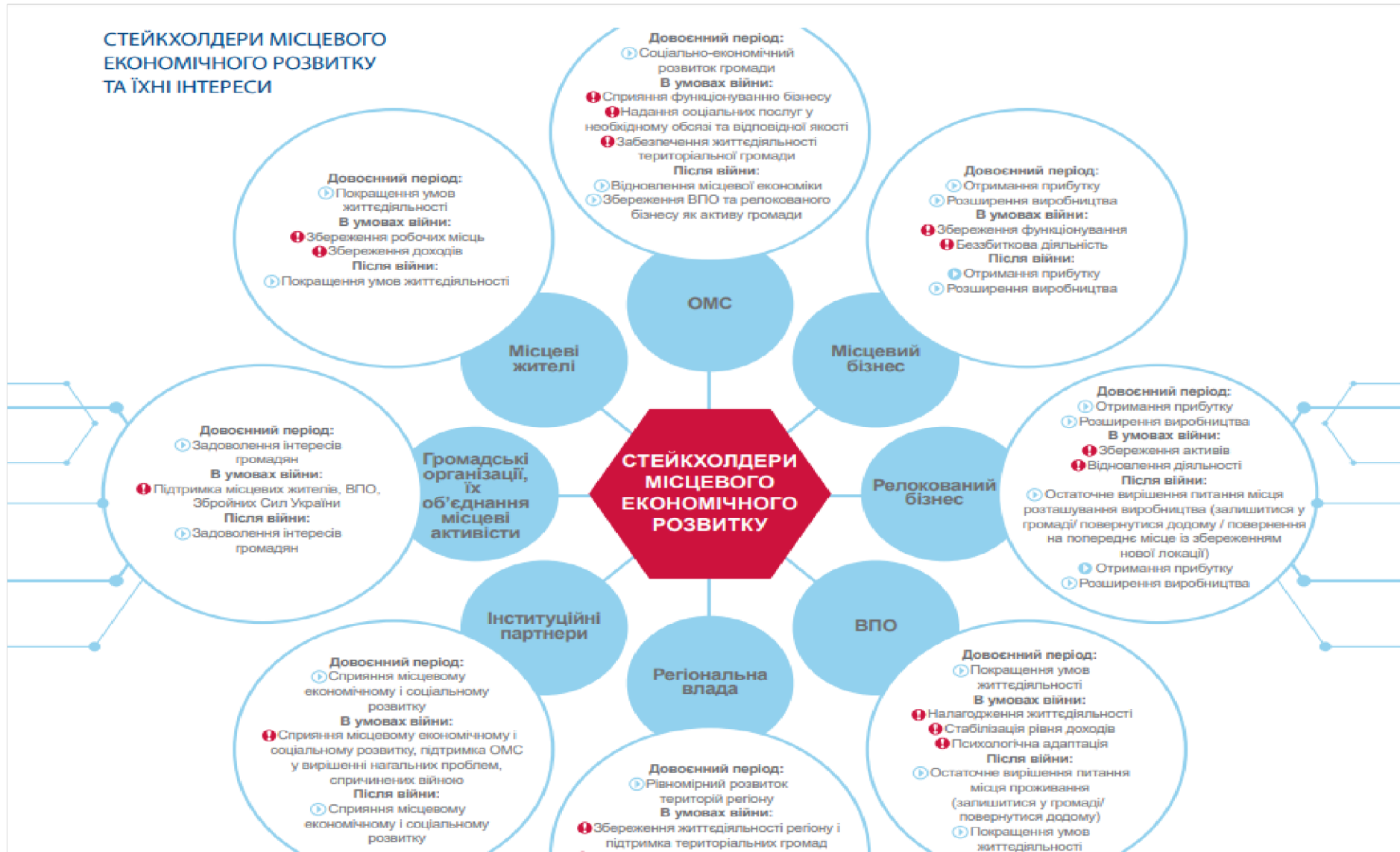

Рисунок Б.2 – Роль стейкхолдерів у відновленні регіонального розвитку